

หน่วยที่ 1

พัฒนาการด้านประวัติศาสตร์ในดินแดนประเทศไทย

รองศาสตราจารย์ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล*

แผนการสอนหน่วยที่ 1

พัฒนาการด้านประวัติศาสตร์ในดินแดนประเทศไทย

ตอนที่

- 1.1 ข้อพิพาทเบื้องต้น
- 1.2 จากยุคหินถึงการเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์
- 1.3 แคว้นโบราณในประเทศไทย (พุทธศตวรรษที่ 12-19)
- 1.4 อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

แนวคิด

1. สถาปนามีศาสตร์ วัฒนธรรม และปัจจัยด้านปัจเจกบุคคล มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติในแต่ละสังคม สถาปนามีศาสตร์ของประเทศไทยก่อผล 3 ประการต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของประเทศ ส่วนวัฒนธรรมในแต่ละสังคมนั้นมีขั้นตอนการวิวัฒนาการเป็นลำดับคล้ายกัน

2. ดินแดนประเทศไทยเป็นดินแดนเก่าแก่ มีความเจริญสืบเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์มาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ สมัยก่อนประวัติศาสตร์เรียกชื่อยุคสมัยตามชนิดของวัสดุที่นำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตเป็นยุคหินและยุคโลหะ ส่วนสมัยประวัติศาสตร์นั้นเริ่มเมื่อประมาณ พ.ศ. 1000 และได้พัฒนาต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน

3. ช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-19 มีแคว้นต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วทุกภาคในดินแดนประเทศไทย ทั้งในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก

และภาคใต้ แวนแคว้นเหล่านี้ได้พัฒนาตามปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกใน กระแสแห่งกาลเวลา แล้วพัฒนาเป็นอาณาจักรสืบต่อมา

4. อาณาจักรอยุธยาก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ. 1893 จากพื้นฐานของแวนแคว้นในภาค กลาง แล้วผนวกแวนแคว้นอื่นอีกหลายแคว้นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักร จนมีเขต แดนกว้างขวาง ดำรงยืนนาน 417 ปี แล้วล่มสลายไปใน พ.ศ. 2310 หลังจากนั้นสืบต่อ ด้วยอาณาจักรธนบุรีที่ดำรงอยู่ ในช่วงเวลาสั้น ๆ เพียง 15 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2310- 2325 ส่วนอาณาจักรรัตนโกสินทร์สถาปนาขึ้นใน พ.ศ. 2325 และได้พัฒนาจนมาเป็นรัฐ ประชาชาติไทยหรือประเทศไทยในสังคมโลกปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เมื่อศึกษา ตอนที่ 1.1 "ข้อพิพาทเบื้องต้นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ สภาพภูมิศาสตร์ที่มีผลต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของไทย และภาพรวมของ วิวัฒนาการทางวัฒนธรรม" แล้ว นักศึกษาสามารถอธิบายข้อพิพาทเบื้องต้นเหล่านี้ได้อย่าง ถูกต้อง

2. เมื่อศึกษา ตอนที่ 1.2 "จากยุคหินถึงการเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ในดินแดน ประเทศไทย" แล้ว นักศึกษาสามารถสังเขปสาระสำคัญเกี่ยวกับยุคหิน ยุคโลหะ และการ เข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ในดินแดนนี้ได้ถูกต้อง

3. เมื่อศึกษา ตอนที่ 1.3 "แคว้นโบราณในประเทศไทยช่วงพุทธศตวรรษที่ 12- 19" แล้ว นักศึกษา

สามารถสรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับแวนแคว้นในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคใต้ในดินแดนนี้ได้ถูกต้อง

4. เมื่อศึกษา ตอนที่ 1.4 "อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์" แล้ว นักศึกษา สามารถบรรยายภาพรวมของยุคสมัยทั้ง 3 ที่ต่อเนื่องกันมาในกระแสแห่งกาลเวลาได้อย่าง ถูกต้อง

กิจกรรมการเรียนรู้

1. ทำแบบประเมินตนเองก่อนเรียนในคู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1
2. อ่านแผนการสอนประจำหน่วยที่ 1 และแผนการสอนประจำตอนที่ 1.1-1.4
3. อ่านสาระสำคัญประจำตอนที่ 1.1-1.4 หรือสาระสำคัญประจำหัวเรื่อง
4. ทำกิจกรรมที่กำหนดไว้ในคู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1 ของแต่ละตอนหรือหัว

เรื่อง

5. ตรวจสอบคำตอบจากแนวตอบของแต่ละกิจกรรมที่กำหนดไว้ท้ายหน่วยที่ 1
6. ทำกิจกรรมภาคปฏิบัติเสริมประสบการณ์เพื่อเก็บคะแนน
7. เข้ารับการสอนเสริม (ถ้ามี)
8. ทำแบบประเมินตนเองหลังเรียน

สื่อการสอน

1. คู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1
2. ประมวลสาระชุดวิชา หน่วยที่ 1
3. รายการวิทยุกระจายเสียง
4. รายการวิทยุโทรทัศน์
5. การสอนเสริม

การประเมิน

1. ประเมินความก้าวหน้าระหว่างเรียนโดยการประเมินตนเองก่อนและหลังเรียน (ไม่มีคะแนน)

2. ประเมินกิจกรรมภาคปฏิบัติ (20 คะแนน)
3. การสอบไล่ (80 คะแนน)

แผนการสอนตอนที่ 1.1 ข้อพิพาทเบื้องต้น

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 1.1 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

- 1.1.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์
- 1.1.2 สภาพภูมิศาสตร์ที่มีผลต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของไทย
- 1.1.3 ภาพรวมของวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม

แนวคิด

1. มีปัจจัยอยู่ 3 กลุ่มที่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่และพฤติกรรมของมนุษย์แต่ละสมัยในแต่ละสังคม และส่งผลต่อเนื่องถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของสังคมนั้นด้วย ปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และปัจจัยด้านปัจเจกบุคคล
2. สภาพภูมิศาสตร์ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับธรรมชาติในดินแดนต่าง ๆ วัฒนธรรม คือ วิถีการดำรงชีวิตที่มนุษย์ชาติในแต่ละสังคมสร้างสรรค์ขึ้น เพื่อดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม และบ่งบอกว่าเป็นกลุ่มหรือพวกเดียวกัน ส่วนปัจจัยด้านปัจเจกบุคคลนั้น ได้แก่ ความรู้ สติปัญญา ความสามารถ ประสบการณ์ และเหตุผลส่วนตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งของผู้นำ หรือผู้บริหารประเทศ
3. สภาพภูมิศาสตร์ของประเทศไทยทำให้เกิดผล 3 ประการต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ การผสมผสานด้านเผ่าพันธุ์และวัฒนธรรม การเปิดกว้างต่อการรับวัฒนธรรมอื่น และความสำคัญของศักยภาพในการปรับประเทศให้รับกับความเปลี่ยนแปลงได้
4. วัฒนธรรมในแต่ละสังคมมีขั้นตอนการวิวัฒน์เป็นลำดับคล้าย ๆ กัน ต่างกันที่ ความช้า-ความเร็ว และความเรียบง่าย-ซับซ้อนของการวิวัฒน์

วัตถุประสงค์

1. เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.1.1 "ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์" แล้ว นักศึกษาสามารถอธิบายปัจจัยเหล่านี้ได้อย่างถูกต้อง
2. เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.1.2 "สภาพภูมิศาสตร์ที่มีผลต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของไทย" แล้วนักศึกษสามารถบรรยายผลเหล่านั้นได้อย่างถูกต้อง
3. เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.1.3 "ภาพรวมของวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม" แล้ว นักศึกษาสามารถสรุปขั้นตอนของการวิวัฒน์ที่เป็นลำดับคล้ายกันในแต่ละสังคมได้อย่างถูกต้อง

ความนำ

ตอนที่ 1.1 ในหน่วยการสอนนี้เป็นข้อพิพาทเบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ 3 เรื่อง เพื่อเสริมความเข้าใจของนักศึกษาต่อพัฒนาการด้านประวัติศาสตร์ในดินแดนประเทศไทย และให้รู้ว่าเนื้อหาสาระของ ชุดวิชาไทยศึกษา มีอะไรบ้าง ข้อพิพาท 3 เรื่อง

ประกอบด้วย ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางประวัติ-ศาสตร์ สภาพภูมิศาสตร์ที่มีผลต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของไทย และภาพรวมของวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม

เรื่องที่ 1.1.1

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันในอาณาบริเวณหนึ่งและมีการกระทำระหว่างกัน ก็จะเกิดเป็น สังคม และผู้คนที่มารวมกันเป็นสังคมนั้นจะกำหนดแบบแผนการดำเนินชีวิตที่ยึดถือร่วมกัน มีลักษณะร่วมกันของกลุ่ม รวมทั้งมีความรู้สึกผูกพันกันว่าเป็นพวกเดียวกัน ต่างจากกลุ่มชนอื่นอย่างไร แบบแผนการดำเนินชีวิตที่สร้างสรรค์ขึ้นนี้เรียกว่า วัฒนธรรม สังคม และ วัฒนธรรม จึงอยู่คู่เคียงกัน เมื่อมีสังคมก็ต้องมีวัฒนธรรม นอกจากนั้นกลุ่มคนที่มารวมกันเป็นสังคมนั้นยังมีประวัติศาสตร์ของตน ประวัติศาสตร์ หมายถึง พฤติกรรมทั้งทางกายภาพและจิตภาพของมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่ผลต่อส่วนรวมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต ดำเนินต่อมาในปัจจุบัน และต่อเนื่องไปในอนาคต สังคม วัฒนธรรม และ ประวัติศาสตร์ จึงมีความแนบเนื่องเกี่ยวพันกัน

จากนิยามกว้าง ๆ ของคำว่า "สังคม" ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สังคมจึงมีตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ สุดแล้วแต่เราจะศึกษาในระดับจุลภาคหรือมหภาค คำว่า "ไทย" ในชุดวิชาไทยศึกษานั้น หมายถึง สังคมไทยในดินแดนประเทศไทยตามขอบเขตภูมิศาสตร์ ที่มีวัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมหลัก เนื้อหาสาระที่นำเสนอในชุดวิชานี้มุ่งหมายให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานวัฒนธรรมไทยในด้านต่าง ๆ ที่ได้สืบทอดพัฒนาจากคนรุ่นหนึ่งมายังรุ่นต่อ ๆ ไปจนถึงปัจจุบัน

หน่วยการสอนที่ 1 ในชุดวิชานี้จะนำเสนออย่างสังเขปถึงความเป็นมาของดินแดนประเทศไทย ตั้งแต่ยุคหินจนมาเป็นประเทศไทย เพื่อปูพื้นฐานการศึกษาให้แก่หน่วยอื่น ๆ ที่จะนำเสนอประมวลสาระของวัฒนธรรมไทยในด้านต่าง ๆ ต่อไป

ในทางวิชาการถือว่ามีปัจจัยอยู่ 3 กลุ่มใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่และพฤติกรรมของมนุษย์แต่ละสมัยในแต่ละสังคม ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และ ปัจเจกบุคคล ปัจจัยทั้งหมดที่กล่าวมานี้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน การศึกษาประวัติศาสตร์ในแต่ละยุคสมัยของแต่ละสังคมจะต้องวิเคราะห์พิจารณาถึงปัจจัย 3 กลุ่มนี้ ซึ่งมีสาระสังเขปดังนี้

1. ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ได้แก่ ที่ตั้ง ระยะทาง ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และทรัพยากร ธรรมชาติ สภาพภูมิศาสตร์จะมีอิทธิพลในการกำหนดว่าในพื้นที่นั้น ๆ ผู้คนจะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนกันอย่างไร ใช้วัสดุอะไรสร้างบ้าน บ้านจะหันไปทางทิศไหน เครื่องนุ่งห่มเสื้อผ้าเป็นอย่างไร ประกอบอาชีพใดบ้าง รับประทานอาหารอะไร เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเมื่อมีคนตายจะจัดการอย่างไร รวมไปถึงพิธีกรรมอื่น ๆ มีข้อน่าสังเกตว่ามนุษย์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภูมิศาสตร์ที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกันอาจไม่จำเป็นต้องมีความเป็นอยู่ที่เหมือนกันก็ได้ ขึ้นอยู่กับ

- ความสามารถในการดำเนินชีวิตให้กลมกลืนกับธรรมชาติ ซึ่งจะทำให้ได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น

- ความสามารถในการต่อสู้กับธรรมชาติด้วยเครื่องมือที่เราเรียกกันว่าเทคโนโลยี

เทคโนโลยี หมายถึง ความรู้ทางประยุกต์วิทยาที่เกิดจากการเรียนรู้สภาพธรรมชาติแวดล้อม แล้วนำความรู้นั้นมาปรับสภาพธรรมชาติที่เป็นอยู่ให้มีสภาพที่ดีขึ้นเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต

มนุษย์ในทุกสังคมไม่ว่าจะมีความเจริญในระดับใดต่างต้องคิดค้นเทคโนโลยีของกลุ่มตนขึ้น เพื่อการดำรงชีวิต เพียงแต่ว่าระดับความเจริญของเทคโนโลยีจะต่างกัน ผู้ที่มีเทคโนโลยีสูง มีโอกาสมากกว่าในการเลือกตัดแปลงธรรมชาติ ทำพื้นที่ที่ไม่เกื้อกูลต่อการอยู่อาศัยให้เป็นที่อยู่อาศัยได้ ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากความเป็นอยู่ของชนเผ่าเร่ร่อนในทะเลทราย ที่ต่างจากความเป็นอยู่ของชาวฮิปปี้ที่ดั่งบ้านดั่งเมืองในทะเลทรายได้

มีข้อพึงพิจารณาว่า ในสังคมปัจจุบันที่มีประชากรเพิ่มขึ้น แต่มีทรัพยากรต่าง ๆ อยู่เท่าเดิม

การใช้เทคโนโลยียิ่งมีความจำเป็น การดำเนินชีวิตต้องอาศัยเทคโนโลยีมากขึ้น

2. ปัจจัยด้านวัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ซึ่งอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมสร้างขึ้นเพื่อดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน และสั่งสมสืบทอดกันมา มีทั้งความรู้ ความคิด และประสบการณ์หลากหลาย เช่น วิชาการนานาสาขา ประเพณี พิธีกรรม การละเล่น ศาสนา ภาษา วรรณคดี ศิลปะทุกประเภท เทคโนโลยี ไปจนถึงระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม วัฒนธรรมจึงมีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีข้อน่าสังเกตว่า การสั่งสมสืบทอดกันมาทำให้กลายเป็นความเคยชิน อธิบายไม่ได้ว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น หรือกลายเป็นแบบอย่างที่เป็นตัวกำหนด

นอกจากคำว่า "วัฒนธรรม" (culture) แล้ว ในทางมนุษยศาสตร์ยังมีคำว่า "อารยธรรม" (civilization) ซึ่งมีความหมาย 2 นัย นัยหนึ่งใช้ในความหมายเดียวกับ "วัฒนธรรม" อีกนัยหนึ่งหมายถึง พัฒนาการของสังคมในอดีตที่เจริญที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมอื่น ๆ ในยุคเดียวกัน ในแง่ประวัติศาสตร์มักใช้คำว่า "อารยธรรม" เมื่อกล่าวถึงวัฒนธรรมที่มีความเจริญสูง และส่งอิทธิพลต่อวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น อารยธรรมจีน อารยธรรมอินเดีย อารยธรรมกรีก อารยธรรมโรมัน เป็นต้น

3. ปัจจัยด้านปัจเจกบุคคล ได้แก่ ความรู้ สติปัญญา ความสามารถ ประสบการณ์ และเหตุผลส่วนตัว ปัจจัยด้านปัจเจกบุคคลเป็นปัจจัยที่เล็กที่สุดในปัจจัย 3 กลุ่มนี้ แต่อยู่ใกล้กับพฤติกรรมและการตัดสินใจของมนุษย์มากที่สุด ปัจจัยด้านปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้นำหรือผู้บริหารประเทศ ย่อมมีผลต่อวิถีชีวิตและเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ในแต่ละสังคม และก่อผลกระทบอันกว้างไกลได้ เช่น คนที่อยู่ในสภาพภูมิศาสตร์เดียวกัน วัฒนธรรมคล้าย ๆ กัน แต่คนที่มีสิทธิในการกำหนดความเป็นอยู่ความเป็นไปนั้นคิดไม่เหมือนกัน มีความสามารถต่างกัน วิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่นั้นก็จะไม่เหมือนกัน

กิจกรรม 1.1.1

1. ให้เขียนนิยามคำว่า "สังคม" และ "วัฒนธรรม" ตามความเข้าใจของนักศึกษา
2. คำว่า "วัฒนธรรม" และ "อารยธรรม" มีความหมายเหมือนหรือต่างกันอย่างไร

(โปรดเขียนคำตอบในคู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.1 เรื่องที่ 1.1.1 กิจกรรมที่ 1.1.1)

เรื่องที่ 1.1.2

สภาพภูมิศาสตร์ที่มีผลต่อการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของไทย

สภาพภูมิศาสตร์เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติในแต่ละภูมิภาคของโลก ในกรณี ดินแดนประเทศไทยนั้น ด้านทำเลที่ตั้ง อยู่กึ่งกลางของผืนแผ่นดินใหญ่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีดินแดนทางตอนเหนือ ตอนกลาง และทางตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นส่วนที่อยู่ในเขตแผ่นดินใหญ่ ติดต่อกับเพื่อนบ้าน ได้แก่ พม่า ลาว และกัมพูชา ส่วนดินแดนทางใต้เป็นคาบสมุทรที่ยื่นลึกออกไป สามารถติดต่อกับมาเลเซีย เกาะสิงคโปร์ และหมู่เกาะอินโดนีเซีย นอกจากนี้แล้วทั้งดินแดนตอนกลางและตอนใต้ยังเป็นบริเวณที่ติดต่อกับทะเลใต้ทั้งทางด้านมหาสมุทรแปซิฟิกโดยผ่านอ่าวไทย ทะเลจีนใต้ และด้านมหาสมุทรอินเดียโดยผ่านชายฝั่งทะเลตะวันตก ซึ่งติดกับทะเลอันดามัน

ทำเลที่ตั้งเช่นนี้ ในแง่ภูมิศาสตร์การเมืองมีทั้งผลดีและผลเสีย ในด้านผลดี ทำให้สามารถติดต่อกับดินแดนอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้สะดวก สามารถใช้ประโยชน์จากทะเล ทั้งการคมนาคมขนส่งและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในทะเลได้ ส่วนในด้านผลเสียนั้น สมัยโบราณซึ่งไม่เน้นเส้นกันเขตแดนจะไม่มีปัญหาเรื่องนี้ มีเฉพาะปัญหาการถูกรุกรานได้ง่าย แต่ในปัจจุบันจะเห็นเด่นชัดว่า ได้ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องเส้นกันเขตแดนกับเพื่อนบ้าน และต้องสิ้นเปลืองกำลังรวมทั้งงบประมาณในการดูแลป้องกันรักษาแนวพรมแดน

ภาพที่ 1.1 แผนที่แสดงที่ตั้งดินแดนประเทศไทยที่อยู่บนเส้นทางการค้าและการคมนาคมติดต่อระหว่างประเทศ ตั้งแต่สมัยโบราณสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนั้นมีข้อน่าสังเกตว่า ดินแดนประเทศไทยตั้งอยู่กึ่งกลางอารยธรรมโบราณที่สำคัญคือ อารยธรรมอินเดียทางตะวันตก และ อารยธรรมจีนทางตะวันออก ทั้งยังอยู่บนเส้นทางการคมนาคมติดต่อระหว่างประเทศด้วย ทั้งทางบกและทางทะเล จึงส่งผลให้มีบทบาทสำคัญเป็นพ่อค้าคนกลางและเป็นชุมทางหนึ่งของการค้า ในการติดต่อค้าขายของเครือข่ายการค้าสมัยโบราณระหว่างโลกทางซีกตะวันตกของไทย ได้แก่ อินเดียและตะวันออกกลาง กับโลกทางซีกตะวันออกของไทย ได้แก่ จีนและญี่ปุ่น ลักษณะ

ความสำคัญของการเป็นศูนย์การค้าและการคมนาคมขนส่งได้พัฒนาสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ด้านภูมิอากาศ ได้รับอิทธิพลจากระบบมรสุม คือ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ แบ่งฤดูกาลตามลักษณะของลมฟ้าอากาศได้เป็น 3 ฤดูคือ ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่ประมาณกลางเดือนพฤศจิกายนไปจนถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ไปจนถึงกลางเดือนพฤษภาคม และฤดูฝนเริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมเป็นต้นไป

ด้านภูมิประเทศ มีรูปร่างลักษณะเป็นคาบสมุทรเรียวยาวลงไปทางใต้ คล้ายรูปขวาน แบ่งสภาพภูมิประเทศอย่างกว้าง ๆ ได้เป็น 5 ภาค ตอนเหนือเป็นที่อกเขาและที่ราบเชิงเขา ตะวันออกเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล ตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ราบสูง ตอนกลางเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำขนาดใหญ่ และตอนใต้เป็นที่อกเขาและที่ราบชายฝั่งทะเล

ด้านทรัพยากร มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ทั้งแร่ธาตุ ป่าไม้ของป่า พืชพันธุ์ และสัตว์ต่าง ๆ ป่าที่มีอยู่เป็นป่าเมืองร้อน ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณทางใต้เป็นป่าดงดิบ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ สมัยโบราณ ได้แก่ กระจวาน กานพลู การบูร ผลเร็ว และข้าว ปัจจุบัน ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา ปอ ไม้ผล และไม้ดอก

เมื่อพิจารณาสภาพภูมิศาสตร์โดยรวมแล้ว อาจวิเคราะห์สรุปผลที่มีต่อพัฒนาการทางประวัติ-ศาสตร์ได้ดังนี้

1. การที่ดินแดนประเทศไทยมีที่ราบอุดมสมบูรณ์เกือบทุกภาค เป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดให้ประชากรหลายเผ่าพันธุ์เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินตั้งแต่สมัยโบราณ กระจัดกระจายกัน

ไปอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วดินแดน ด้วยเหตุนี้ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของสังคมและวัฒนธรรมใน

ดินแดนประเทศไทยจึงมีการผสมผสานกันทั้งด้านเผ่าพันธุ์และวัฒนธรรม แล้วค่อย ๆ ผสานพัฒนาอย่าง

ต่อเนื่องร่วมกันเป็นบ้านเมือง แวนแคว้น อาณาจักร และประเทศ เกิดการสร้างสรรควัฒนธรรมที่เป็นแบบอย่างของตนเองขึ้น คือ วัฒนธรรมไทย ซึ่งได้พัฒนา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ตามปัจจัยแวดล้อมทั้งภายใน

และภายนอกในแต่ละช่วงสมัยสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

2. การเป็นดินแดนเปิดบนเส้นทางการคมนาคมสายสำคัญระหว่างประเทศ ทำให้สังคมไทย

เปิดกว้างต่อการรับวัฒนธรรมอื่นจากภายนอก ในสมัยโบราณไทยได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอินเดียและจีน ต่อมาเมื่อชาติตะวันตกแผ่อำนาจจักรวรรดินิยมมาถึง ไทยก็ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สหรัฐอเมริกาเข้ามามีอิทธิพลแทนที่อังกฤษ ปัจจุบันซึ่งอยู่ในยุคโลกาภิวัตน์นั้น สังคมไทยรับวัฒนธรรมที่แผ่จากศูนย์กลางที่สำคัญหลายแห่ง ทั้งในยุโรป อเมริกา และเอเชีย (เช่น ญี่ปุ่น) ในอดีต การผสมผสานวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมอื่นที่รับเข้ามาเป็นไปอย่างสอดคล้องกลมกลืน ปัจจุบัน มีปัญหาเรื่องการไขว่เขวละเลยวัฒนธรรมพื้นฐานของเราเอง

3. การเป็นดินแดนเปิด ทำให้ศักยภาพในการปรับประเทศให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงที่หลังไหลเข้ามา มีความสำคัญอย่างมากต่อพัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทย

กิจกรรม 1.1.2

1. ให้นักศึกษาระบุผลเสียที่เกิดจากสภาพทำเลที่ตั้งของประเทศไทย และเห็นเด่นชัดในปัจจุบัน

2. สภาพภูมิศาสตร์ของดินแดนประเทศไทยก่อผลใดต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของไทย

(โปรดเขียนคำตอบในคู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.1 เรื่องที่ 1.1.2 กิจกรรมที่ 1.1.2)

เรื่องที่ 1.1.3

ภาพรวมของวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมของแต่ละสังคมย่อมมีวิธีการพัฒนาไปตามปัจจัยแวดล้อมที่ต่างกันออกไป บาง

วัฒนธรรมอาจวิวัฒนาการไปช้า ๆ เรียบง่าย เช่น วัฒนธรรมของพวกชาวเขา ในขณะที่บางวัฒนธรรมอาจพัฒนาไปรวดเร็ว และมีความซับซ้อน เช่น วัฒนธรรมของพวกชาวเมืองในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก แต่โดยรวมแล้วต่าง

มีวิวัฒนาการยาวนาน และมีขั้นตอนเป็นลำดับคล้ายกัน อนึ่ง วัฒนธรรมที่วิวัฒนาการช้า ๆ นั้นจะมาถึงตอนเป็นชุมชน แล้วมิได้ขยายต่อเป็นเมือง จึงมีสภาพเป็นวัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมมีขั้นตอนของการวิวัฒนาการดังนี้

เริ่มจาก การตั้งถิ่นฐาน ในพื้นที่ที่เหมาะสม สามารถสนองความจำเป็นพื้นฐาน 3 ประการคือ

มีอาหารเพียงพอ มีความปลอดภัย และมีการคมนาคมที่สะดวก สภาพภูมิศาสตร์จึงมีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์อยู่มาก ในช่วงแรก ๆ ของการตั้งถิ่นฐานนั้นมีภาษาสื่อสารกันแล้ว แต่เป็น ภาษาพูด และสภาพธรรมชาติแวดล้อมมีอิทธิพลต่อความเชื่อในลักษณะความเชื่อสิ่งลี้ลับ ผีसाงเทวดา และมี พิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นคำตอบแก่ความเชื่อเหล่านั้น ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สุขสบายขึ้น เป็นสิ่งที่ผู้คนซึ่งมารวมกันเป็นชุมชนนั้นใฝ่ฝันปรารถนา จึงมีการคิดค้น เทคโนโลยี พื้นฐานต่าง ๆ เช่น การเพาะปลูกพืชผลหลายอย่าง การชลประทาน การทอผ้า การสร้างบ้านบนเสาสูง รวมทั้งคิดค้นความรู้อื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

เมื่อชุมชนขยายใหญ่ขึ้น ก็พัฒนาต่อมาเป็นเมือง การจัดระเบียบการปกครอง ที่เคยเป็นไปอย่างง่าย ๆ มีหัวหน้าชุมชนเป็นผู้ปกครอง ก็เริ่มมีระบบระเบียบมากขึ้น เปลี่ยนมาเป็นเจ้าผู้ครองแคว้น หรือกษัตริย์ พร้อม ๆ กันนั้นก็มีการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจ เกิดกลุ่มอาชีพต่าง ๆ นอกจากนั้นมีการจัดระเบียบโครงสร้างทางสังคมด้วย ตามการงานอาชีพ สถานะ และอำนาจ ส่วนความเชื่อก็พัฒนามาเป็นศาสนา และมี พิธีกรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาเกิดขึ้นด้วย

นอกจากนั้นมีการบันทึกเรื่องต่าง ๆ และความรู้ที่สั่งสมมาด้วย ภาษาเขียน เข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ พัฒนาเพิ่มพูนความรู้ สร้างสรรค์ งานศิลป์ สืบต่อจากศิลปะเดิมในสมัยแรก ๆ ที่ส่วนใหญ่เป็นศิลปะที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นนี้มีทั้ง วรรณคดี เพลง และดนตรี นาฏศิลป์ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม งานแกะสลัก งานช่างอื่น ๆ รวมทั้งการละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ ด้วย

เมื่อสังคมขยายใหญ่ขึ้น การจัดระเบียบทางการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม (ระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม) มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ศิลปะทั้งหลายก็จะเปลี่ยนแปลงไปในด้านความหลากหลายซับซ้อนยิ่งขึ้นเช่นกัน

หน่วยการสอนต่อ ๆ ไปใน ชุดวิชาไทยศึกษา จะนำเสนอถึงวัฒนธรรมไทยด้านต่าง ๆ ตามที่ได้พูดถึงภาพรวมในข้างต้น เพื่อที่เราจะได้เข้าใจพื้นฐานความเป็นมาของเรา

ข้อพิพาทที่สำคัญมีอยู่ว่า วัฒนธรรมนั้นไม่หยุดนิ่ง หากแต่ปรับเปลี่ยนไปตามความเปลี่ยนแปลงของปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกของสังคมนั้น ความมากน้อยของการปรับเปลี่ยนขึ้นอยู่กับระดับความหนักเบาของเหตุปัจจัย วัฒนธรรมบางอย่างที่ดำรงอยู่ในสมัยหนึ่ง เมื่อถึงอีกสมัยหนึ่งอาจสูญไปก็ได้ เพราะไม่สนองประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ในขณะที่เดียวกันบ้างก็พัฒนาปรับเปลี่ยนได้เหมาะสม หรือรับวัฒนธรรมใหม่จากวัฒนธรรมอื่นที่เราติดต่อกับ การผสมผสานให้สอดคล้องกลมกลืนจึงเป็นสิ่งสำคัญ แต่ก็มีไหวว่าจะทำได้ง่าย ๆ

ในกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ที่ดำรงอยู่ในประชาคมระหว่างประเทศขณะนี้ สังคมและวัฒนธรรมไทยจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดจึงขึ้นอยู่กับ ความรู้เท่าทันในกฎของเหตุปัจจัยและผล ความเข้าใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมและในสิ่งใหม่ที่ได้รับเข้ามา และความสามารถในการปรับตัวของคนไทย ทั้งนี้โดยที่รู้ว่า อย่างไร จึงจะเป็นแนวทางที่เหมาะสมสำหรับ คนส่วนใหญ่ ของสังคม

วัฒนธรรมที่ดีที่เหมาะสมนั้นน่าจะเป็นการพึ่งตนเองและพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ ปรับตัวได้ทันกับกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรวดเร็ว ให้คนในสังคมอยู่ดีกินดีตามสมควรในความสมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีศีลธรรมจรรยาอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่น มีไมตรีจิตต่อกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นที่ด้อยกว่า

การจะบรรลุไปถึงฝั่งฝันนี้ก็ด้วยความร่วมแรงร่วมใจของผู้คนทุกหมู่เหล่าในสังคมไทยเป็นพลังขับเคลื่อนไปสู่จุดหมาย

กิจกรรม 1.1.3

ให้นักศึกษาอ่านประมวลสาระและสาระสำคัญของเรื่องที่ 1.1.3 แล้วเขียนผังวิวัฒนาการของวัฒนธรรมที่เป็นขั้นตอนคล้ายกันในสังคมต่าง ๆ ในคู่มือการศึกษา

(โปรดเขียนคำตอบในคู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.1 เรื่องที่ 1.1.3 กิจกรรมที่ 1.1.3)

แผนการสอนตอนที่ 1.2

จากยุคหินถึงการเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 1.2 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

- 1.2.1 ยุคหินในดินแดนประเทศไทย
- 1.2.2 ยุคโลหะในดินแดนประเทศไทย
- 1.2.3 การเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์

แนวคิด

1. ดินแดนประเทศไทยเป็นดินแดนเก่าแก่ มีความเจริญสืบเนื่องกันมาตั้งแต่ยุคหินในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ที่ได้พัฒนาสืบต่อมาถึงปัจจุบัน
2. ยุคหินเป็นยุคที่มนุษย์รู้จักนำ หิน ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติที่อยู่ใกล้ตัวมาทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิต แบ่งแยกย่อยเป็นยุคหินเก่า ยุคหินกลาง และยุคหินใหม่ ตามเทคนิควิทยาที่ใช้ในการทำเครื่องมือเครื่องใช้ ความรู้อื่น ๆ และวิถีการดำรงชีวิต
3. ยุคโลหะเป็นยุคสมัยที่มนุษย์รู้จักนำ โลหะ มาทำเครื่องมือเครื่องใช้ เริ่มด้วยการใช้สำริด ต่อด้วยการใช้เหล็ก เป็นสมัยที่พัฒนาเป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีเทคนิควิทยาและความรู้หลายด้าน ในยุคโลหะตอนปลายได้พัฒนาเป็นชุมชนเมือง เป็นพื้นฐานของการเข้าสู่สังคมบ้านเมืองที่เป็นปึกแผ่นในสมัยประวัติศาสตร์
4. การติดต่อค้าขายกับดินแดนที่อยู่ห่างไกลออกไป เช่น อินเดีย จีน โรมัน ผสานกับการรับวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ จากอินเดีย อาทิ ระบบการปกครอง ศาสนา (พุทธ ฮินดู) วรรณคดี ศิลปกรรม และวิทยาการต่าง ๆ ทำให้ชุมชนเมืองยุคโลหะในดินแดนประเทศไทย ปรุ่งแต่ง พัฒนาวัฒนธรรมพื้นถิ่นของตนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมอินเดียที่รับเข้ามา แล้วพัฒนาขยายเป็นแคว้นเล็ก ๆ เข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์เมื่อประมาณ พ.ศ. 1000

วัตถุประสงค์

1. เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.2.1 "ยุคหินในดินแดนประเทศไทย"แล้ว นักศึกษาสามารถสรุปข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับยุคหินเก่า ยุคหินกลาง และยุคหินใหม่ได้อย่างถูกต้อง

2. เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.2.2 "ยุคโลหะในดินแดนประเทศไทย" แล้ว นักศึกษาสามารถอธิบายภาพรวมของยุคโลหะได้อย่างถูกต้อง

3. เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.2.3 "การเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์" แล้ว นักศึกษาสามารถสังเขปสาระสำคัญของสมัยนี้ได้ถูกต้อง

ความนำ

ดินแดนประเทศไทยเป็นดินแดนเก่าแก่ มีความเจริญสืบเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ หมายถึง ช่วงเวลาที่มนุษย์ยังไม่ได้คิดประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้นใช้ในการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ยังไม่มีภาษาเขียน มีแต่ภาษาพูด ส่วน สมัยประวัติศาสตร์ นั้น หมายถึง สมัยที่มนุษย์ได้คิดตัวอักษรขึ้นมาใช้ในการขีดเขียนบันทึกเรื่องราวของกลุ่มสังคมตนไว้เป็นหลักฐาน การเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ของดินแดนต่าง ๆ ในโลกนี้จึงมิได้เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน เร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับว่าได้สร้างสรรค์ภาษาเขียนของสังคมตนขึ้นแล้วหรือยัง ซึ่งก็เป็นไปตามความสามารถในการพัฒนาสร้างความก้าวหน้าของแต่ละสังคม

นักวิชาการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จากโครงกระดูกที่พบ เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องประดับ และสิ่งอื่น ๆ ที่มนุษย์สมัยนี้ใช้ในการดำรงชีวิต และเรียกชื่อยุคสมัยตามชนิดของวัสดุที่นำมาใช้ประโยชน์ เป็น ยุคหิน และยุคโลหะ ในยุคโลหะตอนปลาย เริ่มพัฒนาเป็นชุมชนเมือง แล้วเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ เนื้อหาสาระในตอน 1.2 นี้จะอยู่ในขอบเขตที่ได้สรุปไว้

เรื่องที่ 1.2.1

ยุคหินในดินแดนประเทศไทย

นักวิชาการเพิ่งมาศึกษาสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในดินแดนประเทศไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (ทำสงครามกันระหว่าง พ.ศ. 2482-2488) และศึกษาอย่างจริงจังในระยะ 40 กว่าปีมานี้ (นับย้อนหลังจาก พ.ศ. 2545) จากการศึกษาได้แบ่งยุคหินในดินแดนประเทศไทยเป็น ยุคหินเก่า ยุคหินกลาง และยุคหินใหม่

1. ยุคหินเก่า มีอายุระหว่าง 500,000 หรืออาจจะ 200,000 ปีถึง 10,000 ปี การขุดค้นทางโบราณคดีพบแต่เครื่องมือหินกรวดแบบกะเทาะหน้าเดียว แบบสับตัด และที่มีขนาดใหญ่ ยังขุดไม่พบ

โครงกระดูกของมนุษย์สมัยนี้ อาจสรุปได้ว่า มนุษย์ยุคหินเก่าอาศัยอยู่ตามถ้ำ เพิงผา ยังชีพด้วยการล่าสัตว์ เก็บผักผลไม้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เมื่ออาหารในถิ่นที่อยู่หมด ก็ย้ายถิ่นไปอยู่ที่อื่น เร่รอนไปเรื่อย ๆ มนุษย์ในสมัยนี้มีน้อย เท้าที่จะหาอาหารมาพอเลี้ยงกันได้

วัฒนธรรมยุคหินเก่าในประเทศไทยพบในหลายท้องที่ทั้งในเขตที่สูง ภูเขาและแถบลุ่มน้ำ

ในจังหวัดกาญจนบุรี เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ราชบุรี และลพบุรี

แหล่งโบราณคดียุคหินเก่าที่ได้ศึกษาและสำรวจขุดค้นแล้ว ได้แก่ ที่บริเวณแม่น้ำแควน้อย ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี และบริเวณริมแม่น้ำโขง แถวสบคำ อำเภอเชียงแสน

จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 1.2 ตัวอย่างเครื่องมือหินของมนุษย์ยุคหินเก่าที่พบในประเทศไทย

2. ยุคหินกลาง มีอายุระหว่าง 10,000-8,000 ปี นักวิชาการสันนิษฐานว่ามนุษย์ในยุคนี้มีจำนวนมากกว่ามนุษย์ยุคหินเก่า และปรับปรุงเครื่องมือหินกะเทาะให้ประณีตขึ้น เป็นหินกะเทาะขนาดใหญ่ที่กะเทาะเพียงหน้าเดียว แล้วขัดให้เรียบและคมขึ้น นอกจากนั้นยังรู้จักนำเปลือกหอยมาทำเครื่องมือ เครื่องใช้ และทำเครื่องปั้นดินเผา หม้อ จาน ชาม มีทั้งแบบผิวเกลี้ยง ขัดมัน และลายเชือกทาบที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ยุคหินกลางรู้จักนำพืชมาปั่นใช้ประโยชน์ง่าย ๆ ได้แล้ว ในด้านพิธีกรรม จากโครงกระดูกมนุษย์ยุคนี้ที่ขุดพบ

มีพิธีกรรมฝังศพ โดยเอาแผ่นหินวางทับอยู่ส่วนบนของลำตัว มีดินสีแดงโรยที่กะโหลกศีรษะ รวมทั้งมีเครื่องเซ่นที่เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมและหอย มนุษย์ยุคนี้ยังคงอยู่ตามถ้ำ เคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ไปเรื่อย ๆ

ไม่มีหลักแหล่งแน่นอน

วัฒนธรรมยุคหินกลางในประเทศไทยพบที่จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี ลพบุรี เชียงราย และแม่ฮ่องสอน แหล่งที่พบข้อมูลที่น่าสนใจ ได้แก่ ที่ถ้ำพระ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี และที่ถ้ำผี จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพที่ 1.3 ตัวอย่างเครื่องมือหินของมนุษย์ยุคหินกลางที่พบในประเทศไทย

3. ยุคหินใหม่ มีอายุระหว่าง 8,000-3,000 ปี ในดินแดนประเทศไทย สรรวจขุดค้นพบ

วัฒนธรรมยุคหินใหม่ในหลายท้องที่ทั้งในบริเวณที่สูงและที่ลุ่มต่ำ จากโบราณวัตถุที่พบแสดงให้เห็นว่า มนุษย์ยุคหินใหม่ในประเทศไทยมีหลายพวกหลายเหล่า อพยพเคลื่อนย้ายมาจากที่ต่าง ๆ ที่มีระดับความเจริญไม่เท่ากัน พวกที่มาจากเขตชายฝั่งทะเลและหมู่เกาะมักใช้ขวานหินขัดรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนพวกที่เคลื่อนย้ายจากตอนเหนือของผืนแผ่นดินใหญ่มักใช้ขวานหินขัดรูปสี่เหลี่ยม แต่มีขา ขวานหินขัดนี้เรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า ผึ่ง ในแหล่งโบราณคดีบางแห่ง ขุดค้นพบเครื่องมือหินทั้งสองแบบปะปนกันอยู่ สะท้อนให้เห็นถึงการสังสรรค์ของกลุ่มชนที่มีประเพณีวัฒนธรรมต่างกัน

มนุษย์ยุคนี้มีเทคนิคการทำเครื่องมือหินที่ก้าวหน้าขึ้น ขัดให้เรียบทั้งสองด้าน เช่น ขวานหินขัด นอกจากนั้นยังทำของใช้ด้วยกระดูกสัตว์ เช่น เข็ม ฉมวก ลูกศร ใบหอก ด้วยเปลือกหอย เช่น ใบมีด รู้จักทำเครื่องจักสาน ทำเครื่องปั้นดินเผา พวกจาน ชาม หม้อสามขา นำหิน เปลือกหอย และกระดูกสัตว์ มาทำเครื่องประดับเป็นลูกปัด กำไลหิน กำไลกระดูก เป็นต้น

ในด้านพิธีกรรม จากโครงกระดูกมนุษย์หลายโครงที่ขุดพบ มีพิธีฝังศพในหลุมสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางเครื่องปั้นดินเผาไว้ที่เหนือศีรษะ ปลายเท้า และเหนือเข่า นอกจากนั้นยังใส่ข้าวของ เครื่องใช้ เครื่องประดับ ลงไปในหลุมศพด้วย

ความเจริญที่สำคัญยิ่งในยุคหินใหม่ก็คือ การรู้จักเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ทำให้มนุษย์ยุคนี้สามารถควบคุมปัจจัยด้านอาหารได้ ไม่ต้องเร่ร่อนย้ายถิ่นไปตามแหล่งอาหาร ย้ายออกจากที่พักอาศัยในถ้ำหรือเพิงผา มาตั้งหลักแหล่งในที่ราบ และมีประชากรเพิ่มขึ้นมาก การตั้งหลักแหล่งอยู่กับที่ ทำให้มนุษย์

มีเวลาคิดค้นสร้างสรรค์วัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ที่จะพัฒนาสืบต่อมา ความรู้ด้านการเพาะปลูกที่ค้นพบในยุคหินใหม่จึงเป็นพัฒนาการที่สำคัญยิ่งของมนุษยชาติ แหล่งโบราณคดียุคหินใหม่ในประเทศไทยที่สำคัญ เช่น ที่แม่น้ำแควน้อย ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ที่โคกพนมดี อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ที่บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี มีข้อน่าสังเกตว่า เครื่องปั้นดินเผาที่เรียกกันว่า หม้อบ้านเชียง นั้น มีลักษณะพิเศษของตนเอง รูปแบบและลวดลายเขียนสีไม่เหมือนกับกลุ่มวัฒนธรรมหินใหม่ในที่อื่น ๆ

ภาพที่ 1.4 ขวานหินขัดแบบต่าง ๆ ของมนุษย์ยุคหินใหม่ที่พบในประเทศไทย

ภาพที่ 1.5 เครื่องปั้นดินเผาแบบต่าง ๆ ของมนุษย์ยุคหินใหม่ที่พบในประเทศไทย

ภาพที่ 1.6 หม้อบ้านเชียง

ภาพที่ 1.7 ขวานหินขัดชนิดมีปากของมนุษย์ยุคหินใหม่ที่พบในประเทศไทย

เมื่อพินิจยุคหินในดินแดนประเทศไทยโดยรวมแล้ว กล่าวได้ว่า ในยุคหินเก่าถึงยุคหินกลาง พัฒนาการของมนุษย์ดำเนินไปเชื่องช้ามาก กินเวลาเป็นแสนปี ที่มนุษย์มีความเป็นอยู่แทบไม่ต่างไปจากสัตว์ ต้องเร่ร่อนเป็นกลุ่มเล็ก ๆ หาอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติ อาศัยอยู่ตามถ้ำและเพิงผา จนกระทั่งเมื่อเข้าสู่ ยุคหินใหม่ มนุษย์รู้จักเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ควบคุมเรื่องอาหารได้ จึงเริ่มตั้งถิ่นฐานอยู่กับที่ รวมกันอยู่เป็นหมู่เหล่า พัฒนาการของมนุษย์ในสมัยนี้ดำเนินไปรวดเร็ว กินเวลาไม่กี่พันปีก็เข้าสู่สมัยโลหะ อนึ่งด้วยเหตุที่การดำรงชีวิตของมนุษย์ในยุคหินกลางต่างจากยุคหินเก่าอย่างมาก นักโบราณคดีบางคนจึงไม่จัดให้ยุคหินกลางเป็นอีกยุคสมัยต่างหาก แต่จะรวมอยู่กับยุคหินเก่า

กิจกรรม 1.2.1

ให้นักศึกษาสรุปข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับยุคหินเก่า ยุคหินกลาง และยุคหินใหม่ ในดินแดนประเทศไทย

(โปรดเขียนคำตอบในคู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.2 เรื่องที่ 1.2.1 กิจกรรมที่ 1.2.1)

เรื่องที่ 1.2.2

ยุคโลหะในดินแดนประเทศไทย

ยุคโลหะในดินแดนประเทศไทยมีอายุประมาณ 3,000 ปีหรือ 500 ปีก่อน พ.ศ. ถึงประมาณ พ.ศ. 1000 เป็นยุคที่มนุษย์รู้จักนำโลหะบางชนิดมาทำเครื่องมือเครื่องใช้แทนหิน เริ่มจากการเอาทองแดงและดีบุกมาหลอมผสมกันเป็นสำริดทำสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ขวาน หอก ลูกศร พรำ เบ็ด กำไลมือ กำไลเท้า กลองมโหระทึก แล้วพัฒนาต่อมา มีความรู้เรื่องถลุงเหล็ก สามารถใช้เหล็กซึ่งแข็งกว่าสำริดมาทำอาวุธและเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ได้

ข้อพิพาทที่น่าสนใจมีอยู่ว่า เนื่องจากตั้งแต่ยุคหินใหม่ลงมา ดินแดนประเทศไทยเป็นชุมชนทางที่มีคนหลายพวกหลายเหล่าอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่ง บางกลุ่มแยกออกมาอยู่โดดเดี่ยว ขณะที่บางกลุ่มมีการติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มอื่น ๆ ทั้งที่อยู่ภายในและภายนอกดินแดนประเทศไทย จึงทำให้กลุ่มชนเหล่านี้มีระดับความเจริญทางเทคนิควิทยาไม่เท่ากัน ดังจะเห็นได้เด่นชัดจากหลักฐานทางโบราณคดีว่า ขณะที่กลุ่มชนในเขตบ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี ยังอยู่ในยุคหินใหม่นั้น กลุ่มชนที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ได้พัฒนาเข้าสู่ยุคสำริดแล้ว

บ้านเชียง นับเป็นแหล่งวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่ง การศึกษาค้นคว้ายังมีความเห็นที่ไม่ลงรอยกันเกี่ยวกับอายุความเก่าแก่ของวัฒนธรรมสำริดที่นี่ มีความเห็นตั้งแต่ 6,500 ปี 5,000 กว่าปี 3,000 กว่าปี และ 3,000 ปี ความเป็นไปได้น่าจะอยู่ที่ 3,000 ถึง 3,000 กว่าปี แม้ว่าข้อมูลยังไม่ลงรอยขัดแย้งกันอยู่ แต่ก็สรุปได้ว่า บ้านเชียงน่าจะเป็นวัฒนธรรมสำริดที่เก่าแก่ที่สุดในดินแดนประเทศไทย และการพัฒนาเข้าสู่การเป็นชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นเริ่มที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อนภาคอื่น ๆ

ด้วยความสำคัญและความเก่าแก่ของบ้านเชียง คณะอนุกรรมการมรดกโลก องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) จึงมีมติให้บ้านเชียงเป็น "มรดกโลกทางวัฒนธรรม" เมื่อ พ.ศ. 2535

ชุมชนในยุคโลหะนั้น นอกจากจะมีความรู้ด้านการปลูกข้าวและพืชอื่น ๆ เลี้ยงสัตว์พวกวัว ควาย หมู หมา ไข่ควาย ไก่ นา ทอผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่ม ทำเครื่องปั้นดินเผาหลายต่าง ๆ รู้จักใช้โลหะทำเครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องประดับ ทำคาน้ำคันดินล้อมรอบที่อยู่อาศัยของชุมชน ขุดสระเก็บน้ำ รู้จักเดินเรือในทะเล มีประเพณีพิธีกรรมและความรู้ด้านอื่น ๆ แล้ว ยังมีงานศิลปะภาพเขียนสีบนผนังถ้ำ เป็นภาพคน ภาพสัตว์ ภาพมือ พบที่จังหวัดเลย กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ อุดรธานี และอุบลราชธานี ที่สวยงามและมีชื่อเสียงมาก คือ ที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี มีทั้งภาพเขียนสีและภาพสลักลงบนเนื้อหิน เป็นภาพมือคน ภาพเต่า ปลา เครื่องมือจับปลา ไข่สีแดง สีดำ และสีขาว สันนิษฐานว่ามีอายุระหว่าง 3,600-3,000 ปี

ภาพที่ 1.8 ภาพเขียนสีที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

การศึกษาและการสำรวจทางโบราณคดีพบว่า ชุมชนยุคโลหะในดินแดนประเทศไทยมีอยู่มากทั้งในพื้นที่ที่ใกล้และไกลกับทะเล แหล่งที่สำคัญ เช่น ที่บ้านโนนนกทา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี บ้านดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และที่โคกพลับ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ชุมชนที่มีอยู่มากนี้มีหลายกลุ่มหลายชาติภาษา มีการติดต่อสัมพันธ์กันทั้งที่อยู่ในดินแดนเดียวกันและที่อยู่ในดินแดนไกลออกไป ดังจะเห็นได้จากหลักฐานสำคัญคือ กลองมโหระทึก ที่พบทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ของประเทศไทย รวมทั้งดินแดนอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กลองมโหระทึกมีจุดกำเนิดมาจากวัฒนธรรมสำริดในเวียดนาม

ในยุคโลหะตอนปลาย มีชุมชนเมืองกระจายอยู่ในพื้นที่หลายแห่งในประเทศไทยดังนี้

1. บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในภาคกลาง

2. บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล แม่น้ำชี และลำน้ำสายต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. บริเวณที่ราบชายฝั่งทะเลตะวันออก แถบจังหวัดจันทบุรี

4. บริเวณที่ราบชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก (ด้านอ่าวไทย) ในภาคใต้ ตั้งแต่จังหวัดชุมพรไปจนถึงจังหวัดปัตตานี

ชุมชนเมืองเหล่านี้เป็นพื้นฐานในการเข้าสู่สังคมบ้านเมืองที่รวมตัวกันเป็นปึกแผ่น ยุคโลหะตอนปลายจึงเป็นช่วงเวลาที่มีความเกี่ยวพันอยู่ระหว่างสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ในดินแดนประเทศไทย

ภาพที่ 1.9 เครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์ยุคโลหะที่พบในประเทศไทย

กิจกรรม 1.2.2

ให้นักศึกษาเขียนคำหรือข้อความอย่างน้อย 5 คำหรือข้อความที่โยงถึงยุคโลหะในดินแดนประเทศไทย

(โปรดเขียนคำตอบในคู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.2 เรื่องที่ 1.2.2 กิจกรรมที่ 1.2.2)

เรื่องที่ 1.2.3

การเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องที่ 1.1.2 ว่า ท่าเลที่ตั้งของดินแดนซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นประเทศไทยนั้น อยู่กึ่งกลางอารยธรรมโบราณที่สำคัญคือ อารยธรรมอินเดียทางตะวันตก (ของดินแดนนี้) และอารยธรรมจีนทางตะวันออก นอกจากนั้นยังอยู่ในเส้นทางเครือข่ายการค้าของโลก ตะวันออกในสมัยโบราณด้วย สภาพดังกล่าวทำให้ชุมชนในยุคโลหะที่ก้าวหน้าเป็นปึกแผ่นแล้ว มิได้มีขอบเขตการสมาคมเฉพาะเพื่อนบ้าน หากแต่มีการติดต่อคบค้ากับดินแดนที่อยู่ห่างไกลออกไป ก่อให้เกิดการปรุงแต่งพัฒนาวัฒนธรรมพื้นถิ่น แล้วเข้าสู่ สมัยประวัติศาสตร์

หลักฐานด้านโบราณวัตถุ เสริมด้วยข้อมูลในคัมภีร์และชาดกทางพุทธศาสนาหลายเรื่องได้ให้ร่องรอยว่า ในช่วงต้น ๆ พุทธกาลมีพ่อค้าชาวอินเดียเดินทางเรือมาติดต่อค้าขายกับดินแดนที่ปัจจุบันเรียกขานกันว่า เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป* และเนื่องจากว่าภูมิภาคนี้มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ มีสินค้าหลายอย่างที่ตลาดต้องการ เช่น เครื่องเทศหลายชนิด ของป่าหลากหลาย ไม้เนื้อแข็ง ไม้หอม เป็นต้น พวกพ่อค้าอินเดียจึงขนานนามดินแดนนี้ว่า สุวรรณภูมิ หรือ ดินแดนทอง คำนี้เป็นต้นเค้าของการก่อเกิดคำว่า แหลมทอง ในสมัยหลัง

ในปลายพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งราชวงศ์เมาริยะของอินเดีย ได้ส่งสมณทูตชื่อ พระโสณะ และพระอุตระมาเผยแผ่พุทธศาสนาที่สุวรรณภูมิ เป็นระยะที่ชุมชนยุคโลหะพัฒนามาเป็นชุมชนเมือง

นอกจากการติดต่อกับอินเดียแล้ว พระราชพงศาวดารราชวงศ์ฮั่น (ฮั่นซุ) ได้ให้ข้อมูลว่า จีนและบ้านเมืองในสุวรรณภูมิมีการติดต่อสัมพันธ์กันเมื่อพุทธศตวรรษที่

6 และ จดหมายเหตุของปโตเลมี ได้กล่าวถึงการเดินทางของชาวโรมันมายังดินแดนแถบนี้ เมื่อพุทธศตวรรษที่ 8 ชาวโรมันต้องการสินค้าพวกเครื่องเทศ

การติดต่อสัมพันธ์ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ความสัมพันธ์กับอินเดียมีความสำคัญยิ่ง จากการบุกเบิกของพวกพ่อค้า ได้สานต่อมาถึงการเข้ามาของพวก นักวิชาการหรือพวกพราหมณ์ และการเผยแพร่อารยธรรมอินเดียในดินแดนสุวรรณภูมิ ทั้งในด้านระบบการปกครอง ศาสนา (พุทธ ฮินดู) วรรณคดี ศิลปกรรม และวิทยาการต่าง ๆ ชุมชนเมืองในดินแดนประเทศไทยซึ่งกระจายอยู่หลายพื้นที่ ได้ดัดแปลงผสมวัฒนธรรมอินเดียที่รับเข้ามาให้สอดคล้องกับความเชื่อ ประเพณี และสภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้น แล้วพัฒนาต่อมาเป็นแคว้นเล็ก ๆ ที่ประกอบด้วยเมืองใหญ่เป็นศูนย์กลาง มีเมืองเล็ก ๆ เป็นเมืองบริวารอยู่ไม่ไกลนัก ตัวเมืองใหญ่หรือเมืองหลวงที่เป็นศูนย์กลางจะมีความสมบูรณ์ในตัวเอง คือ เป็นทั้งศูนย์กลางการค้าขาย การคมนาคม การปกครอง และวัฒนธรรม การดำรงอยู่ของแคว้นเหล่านี้ขึ้นอยู่กับ การขึ้นลงของการค้าในภูมิภาค จึงมีความไม่แน่นอนอยู่มาก อาจเฟื่องฟูระยะหนึ่ง แล้วร่วงโรยสลายตัวไป

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นภาพรวมของบ้านเมืองในดินแดนประเทศไทยช่วงพุทธศตวรรษที่ 10-11 ซึ่งคาบเกี่ยวกันอยู่ระหว่างปลายสมัยก่อนประวัติศาสตร์และช่วงต้น ๆ ของสมัยประวัติศาสตร์ ข้อพิพาทที่น่าสนใจมีอยู่ว่า ข้อมูลพื้นที่เกี่ยวกับบ้านเมืองในช่วงนี้มีอยู่น้อยมาก การศึกษาค้นคว้าต้องอาศัยหลักฐานด้านภูมิศาสตร์และโบราณคดีเป็นหลัก มีข้อมูลศิลาจารึก ตำนาน และจดหมายเหตุจีนเป็นส่วนประกอบ ปัญหาที่มีอยู่ว่า ชื่อบ้านเมืองจำนวนมากที่บันทึกตามเสียงอ่านภาษาจีนนั้นยังไม่สามารถเปรียบเทียบหาชื่อที่แท้จริงได้ รวมทั้งไม่สามารถหาที่ตั้งว่าอยู่ ณ ที่ใด ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับบ้านเมืองในช่วงนี้จึงเป็นความรู้กว้าง ๆ ที่ยังไม่แจ่มชัด

ตัวอย่างชื่อแคว้นที่กล่าวถึงในจดหมายเหตุจีนมี อาทิ จีนหลิน ผาน ผาน ตูคน ดันซุน หลังหย่าชีว

ส่วนการเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ในดินแดนประเทศไทยนั้น อาจารย์ ชิน อยู่ดี ได้ใช้จารึกที่สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 1000 พบที่เพนียด อำเภอเมือง จังหวัด จันทบุรี เป็นเส้นกำหนดระยะสิ้นสุดสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในดินแดนประเทศไทย เรื่องราวหลังจากนี้ถือว่าอยู่ในสมัยประวัติศาสตร์

ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-13 เริ่มปรากฏร่องรอยหลักฐานเกี่ยวกับกลุ่มชนชาวไทยว่า ได้มาตั้งมั่นอยู่แล้วทางภาคเหนือของดินแดนประเทศไทย แล้วแผ่กระจายไปสู่ภาคอื่น ๆ จนสามารถสถาปนาแคว้นของตนขึ้นในภาคต่าง ๆ ในเวลาต่อมา ดังจะได้กล่าวถึงในตอนที่ 1.3 ต่อไป

กิจกรรม 1.2.3

1. แคว้นต่าง ๆ ในดินแดนประเทศไทยช่วงพุทธศตวรรษที่ 10-11 รับวัฒนธรรมอินเดียในด้านใดบ้าง
2. ให้นักศึกษาสรุปลักษณะของแคว้นต่าง ๆ ในดินแดนประเทศไทยช่วงพุทธศตวรรษที่ 10-11

(โปรดเขียนคำตอบในคู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.2 เรื่องที่ 1.2.3 กิจกรรมที่ 1.2.3)

*สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชานุญาตให้ผู้เขียน

นำข้อมูลจากพระราชบัญญัติคำบรรยาย วิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย (HI 2001) และ วิชาประวัติศาสตร์ไทย

(HI 6002) ที่ทรงเรียบเรียงพระราชทานนักเรียนนายร้อย จปร. มาใช้ในหน่วยการสอนนี้ได้ ดังที่ได้อ้างอิงไว้ในบรรณานุกรม ผู้เขียนสำนักและชาวซึ่งในพระมหากษัตริย์คุณล้นเกล้า ล้นกระหม่อม

*เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปประกอบด้วย พม่า ไทย ลาว เขมร เวียดนาม และ มาเลเซีย ส่วนที่เป็นคาบสมุทรมาลายู ส่วนบรูไน สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ชาราวัก และซาบাহ์ (เป็นของมาเลเซีย) อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทะเล

16

3

ไทยศึกษา 1 : TEXT_01/3 ม

แผนการสอนตอนที่ 1.3

แคว้นโบราณในประเทศไทย (พุทธศตวรรษที่ 12-19)

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 1.3 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

1.3.1 แคว้นในภาคกลาง

1.3.2 แคว้นในภาคเหนือ

1.3.3 แคว้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.3.4 แคว้นในภาคตะวันออก

1.3.5 แคว้นในภาคใต้

แนวคิด

1. จากพุทธศตวรรษที่ 12-19 พื้นที่ภาคกลางในดินแดนประเทศไทยที่อยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ซึ่งรวมไปถึงพื้นที่ทางฟากตะวันตกและฟากตะวันออกของลุ่มน้ำด้วย มีแคว้นสำคัญที่ดำรงอยู่เนื่องกันในระยะแห่งกาลเวลา คือ แคว้นทวารวดี ละโว้ อโยธยา และสุพรรณภูมิ แคว้นในภาคกลางเป็นพื้นฐานของการก่อเกิดอาณาจักรอยุธยา ใน พ.ศ. 1893

2. ส่วนทางภาคเหนือนั้น ช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-19 มีแคว้นที่ก่อเกิดขึ้นและดำรงบทบาทสำคัญ

จดจารไว้ในประวัติศาสตร์ไทยช่วงนี้คือ แคว้นหริภุญชัย แคว้นล้านนา และแคว้นสุโขทัย ต้นพุทธศตวรรษที่ 21 สุโขทัยผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา

3. ทางด้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งสันนิษฐานว่าพัฒนาเข้าสู่การเป็นชุมชนขนาดใหญ่ในยุค

โลหะก่อนภาคอื่น ๆ นั้น ในประวัติศาสตร์ไทยช่วงนี้ (พุทธศตวรรษที่ 13-19) มีแคว้นสำคัญคือ แคว้นโคตรบูร และกลุ่มเมืองอื่น ๆ บ้านเมืองในภาคนี้ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรม กัมพูชาหรือขอม

4. บ้านเมืองทางภาคตะวันออกซึ่งมีขอบชายฝั่งที่อยู่ในบริเวณที่ราบอ่าวไทยฝั่งตะวันออกนั้น มีเมือง

โบราณในสมัยทวารวดี เช่น เมืองพระรถ (อำเภอพนัสนิคม ชลบุรี) เมืองศรีมโหสถ (อำเภอโคกปีบปราจีนบุรี) เมืองดงละคร (อำเภอเมือง นครนายก) ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-19

บ้านเมืองในภาคนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอาณาจักรกัมพูชา ปลายพุทธศตวรรษที่ 20
ผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา

5. แคว้นสำคัญในภาคใต้ของไทยช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-19 คือ แคว้นตามพร
ลิงค์ ซึ่งต่อมาพัฒนา

เป็นแคว้นนครศรีธรรมราช เป็นแคว้นใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางด้านการปกครอง การค้า และ
ศิลปวัฒนธรรมทางภาคใต้ ในพุทธศตวรรษที่ 20 ผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักร
อยุธยา

วัตถุประสงค์

1. เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.3.1 "แคว้นในภาคกลาง" แล้ว นักศึกษาสามารถสรุป
สาระสำคัญเกี่ยวกับแคว้นแคว้นในภาคนี้ได้ถูกต้อง

2. เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.3.2 "แคว้นในภาคเหนือ" แล้ว นักศึกษาสามารถสรุป
สาระสำคัญ เกี่ยวกับแคว้นแคว้นในภาคนี้ได้ถูกต้อง

3. เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.3.3 "แคว้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" แล้ว นักศึกษา
สามารถสรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับแคว้นแคว้นในภาคนี้ได้ถูกต้อง

4. เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.3.4 "แคว้นในภาคตะวันออก" แล้ว นักศึกษาสามารถ
สรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับ
แคว้นแคว้นในภาคนี้ได้ถูกต้อง

5. เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.3.5 "แคว้นในภาคใต้" แล้ว นักศึกษาสามารถสรุป
สาระสำคัญเกี่ยวกับ
แคว้นแคว้นในภาคนี้ได้ถูกต้อง

ภาพที่ 1.10 แผนที่แวนแคว้นโบราณในดินแดนประเทศไทยและเพื่อนบ้าน
ที่มา : ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ.
2000 กรุงเทพฯ

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2522 แผนที่ท้าย
เล่ม

ความนำ

ในตอนต้นที่ 1.2 เราได้ย้อนอดีตแสน ๆ ปีศึกษาความเป็นมาในดินแดน
ประเทศไทยตั้งแต่ยุคหินเก่า มาจนถึงช่วงที่เป็นบ้านเมืองเมื่อพุทธศตวรรษที่ 10-11 ใน
ตอนที่ 1.3 นี้เราจะได้พินิจกันต่อไปกว้าง ๆ ถึงบ้านเมืองแวนแคว้นในพุทธศตวรรษที่ 12-
19* เพื่อจะได้เห็นภาพรวมของพัฒนาการที่ต่อเนื่องกันมา และเป็นพื้นฐานของการก่อเกิด
อาณาจักรไทยในสมัยหลัง ที่ได้สานต่อกันมาจนเป็นรัฐประชาชาติไทยในปัจจุบัน
นักวิชาการศึกษาค้นคว้าบ้านเมืองในช่วงนี้จากข้อมูลหลักฐานหลายด้าน ทั้งโบราณสถาน
โบราณวัตถุ เอกสารพื้นถิ่น เอกสารเพื่อนบ้าน เอกสารจีน และข้อมูลหลักฐานอื่น ๆ
สารสนเทศที่น่าเสนอในตอนต้นที่ 1.3 นี้สรุปจากสาระความรู้ในวงวิชาการขณะนี้ (พ.ศ.
2545)

เรื่องที่ 1.3.1

แคว้นในภาคกลาง

พื้นที่ภาคกลางในดินแดนประเทศไทยที่อยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำ
เจ้าพระยาตอนล่าง ซึ่งรวมไปถึงพื้นที่ทางฟากตะวันตกและฟากตะวันออกของลุ่มน้ำนั้น
ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-19 มีแคว้นสำคัญดำรงอยู่ดังนี้

1. แคว้นทวาราวดี ดำรงอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 เป็นแคว้นแรก
ๆ ในดินแดนประเทศไทย สันนิษฐานว่ามีเมืองศูนย์กลาง 2 เมือง คือ เมืองนครชัยศรี (หรือ
นครปฐมโบราณ) ทางฟากตะวันตกของ
ลุ่มน้ำเจ้าพระยา และ เมืองละโว้ (หรือลพบุรี) ทางฟากตะวันออก นอกจากนั้นยังมีเมือง
สำคัญอื่น ๆ อาทิ เมืองคูบัวที่ราชบุรี เมืองอุททองที่สุพรรณบุรี และเมืองศรีเทพที่
เพชรบูรณ์ แคว้นทวาราวดีเจริญก้าวหน้า
มีเมืองใหญ่หลายเมือง เพราะมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก และอยู่ในทำเลที่
ติดต่อค้าขายทางเรือกับอินเดีย อาหรับ จีน และคาบสมุทรมหาสมุทรทางภาคใต้ (ของไทย) ได้
สะดวก ในด้านความสัมพันธ์ มีการติดต่อทางด้านวัฒนธรรมกับหัวเมืองมอญในพม่า
บ้านเมืองทางภาคเหนือของไทย และการค้าขายกับเมืองใกล้เคียงในภาคอื่น ๆ

แคนทวาราวดีได้รับอิทธิพลอารยธรรมอินเดีย เช่น ระบบการปกครอง ศาสนา ศิลปกรรมต่าง ๆ แล้วย่นำมาปรุงแต่งให้เข้ากับวัฒนธรรมพื้นถิ่น จนมีลักษณะเฉพาะ ดน ที่สำคัญก็คือ การรับพุทธศาสนานิกายหินยาน และเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ไปยัง บ้านเมืองแคว้นแคว้นใกล้เคียง รวมทั้งทำให้เกิด ศิลปะแบบทวาราวดี อันเป็นสกุลช่าง ท้องถิ่น พุทธศิลป์จากสกุลช่างนี้ที่ยังเหลือให้เห็นมีอาทิ พระพุทธรูปศิลาขนาดใหญ่ในท่า ประทับห้อยพระบาท พระธรรมจักรศิลากับกวางหมอบ พระพุทธรูปปูนปั้นดินเผา พระพิมพ์ ต่าง ๆ นอกจากนั้นยังมีงานศิลป์อื่น ๆ เช่น ภาพปูนปั้นสตรีเล่นดนตรี ลูกบิดที่ทำด้วยแก้ว หิน ดินเผา เป็นต้น

ส่วนการผสมผสานวัฒนธรรมที่สอดคล้องลงตัวนั้นจะเห็นได้เด่นชัดจาก เสมาหิน เดิมสถานที่ ศักดิ์สิทธิ์ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้หลักหินปักแสดงเขตพื้นที่เรียกว่า หินตั้ง เมื่อ พุทธศาสนาแพร่จากภาคกลางมาที่นี่ ก็ผสมกันลงตัวด้วยการสลักภาพพระสฤปเจดีย์ พุทธประวัติ ชาดก ลงบนแผ่นหิน แล้วย่นำไปปักไว้เพื่อแสดงว่าเป็นสถานที่สำคัญทางพุทธ ศาสนา ก่อเกิดคติการปักเสมาหินตามพุทธสถานสืบต่อมา

ภาพที่ 1.11 เสมาหิน พบมากในภาคอีสานของไทย

เมื่อย่นมาพินิจที่ภาคกลางก็พบการผสมผสานที่กลมกลืนระหว่างความ เชื่อพื้นถิ่น-พุทธ-ฮินดู ดังจะเห็นได้จากรูปพระพุทธรูปเจ้าประทับเหนือพระพนัสบดี (เจ้าป่า) เคียงข้างด้วยพระพรหมและพระอินทร์ เป็นรูปเคารพที่พบแต่ในดินแดนประเทศไทยเท่านั้น วัฒนธรรมทวาราวดีได้สืบทอดต่อมายังแคว้นแคว้นที่ก่อก่อเกิดในสมัย หลัง นาม "ทวาราวดี" ได้ตกทอดมาเป็นสร้อยนามของกรุงศรีอยุธยาเป็น "กรุงเทพทวาราวดีศรีอยุธยา"

2. แคว้นละโว้ แคว้นทวาราวดีเสื่อมอำนาจในพุทธศตวรรษที่ 16 เพราะอาณาจักรกัมพูชา (หรือขอม) แผ่อำนาจมายังภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางในดินแดนประเทศไทย เมืองละโว้ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของแคว้นทวาราวดี ตกเป็นเมืองขึ้น ของกัมพูชาหรือกัมพูชา ด้วยเหตุนี้นับจากพุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ละโว้จึงมี ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับกัมพูชา และได้รับอิทธิพลคติความเชื่อทั้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพุทธมหายาน แต่เมืองละโว้ซึ่งตามตำนานกล่าวว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 1022 และมีความ เจริญรุ่งเรืองมายาวนานนั้น ก็ยังคงดำรงบทบาทสำคัญทางด้านวัฒนธรรมในลุ่มแม่น้ำ เจ้าพระยาตอนล่าง ไม่ว่าจะเป็วัฒนธรรมที่มีพื้นฐานมาจากศาสนาพุทธ หรือพราหมณ์-ฮินดู พงศาวดารโยนก ให้ข้อมูลว่า ในปลายพุทธศตวรรษที่ 18 พ่อขุนรามคำแหง พญามัง ราย และพญาางเมือง เสด็จมาทรงศึกษาที่ละโว้ สะท้อนให้เห็นถึงการเป็นศูนย์กลางทาง ศิลปวัฒนธรรมและวิทยาการ

จากแคว้นทวาราวดีจึงต่อเนื่องมาเป็นแคว้นละโว้ ที่ได้ถ่ายทอดมรดก ทางด้านวัฒนธรรมแก่อาณาจักรอยุธยา ซึ่งก่อก่อตัวขึ้นในปลายพุทธศตวรรษที่ 19 และมี บทบาทสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์ไทย

3. แคว้นอโยธยา เมืองอโยธยาเป็นเมืองหนึ่งในแคว้นทวาราวดี ตั้งอยู่ บริเวณปากน้ำแม่เบ็ญ ฝั่งตะวันออกเฉียงของตัวเมืองอยุธยาปัจจุบัน หนังสือ ชินกาลมาลีปกรณ์ เรียกเมืองนี้ว่า เมือง ราม (หมายถึง เมืองของพระราม ซึ่งก็คือเมืองอโยธยา นั่นเอง) ประมาณพุทธศตวรรษที่

18 ได้ย้ายศูนย์กลางจากเมืองละโว้มาอยู่ที่อโยธยา เพื่อประโยชน์ทางการค้าซึ่งกำลังเจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้ากับจีน เมืองอโยธยาใกล้เคียงทะเลกว่าเมืองละโว้ และยังคงอยู่ในบริเวณชุมทางแม่น้ำ 3 สายคือ แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำป่าสัก จึงเป็นชุมทางในการติดต่อค้าขายทั้งกับดินแดนภายในที่อยู่ลึกเข้าไปในผืนแผ่นดินและดินแดน

ภายนอกที่อยู่ไกลออกไป เช่น จีน อินเดีย เปอร์เซีย

ความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าและความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร เพราะมีพื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูก ทำให้อโยธยามีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่ดี เมื่อประกอบกับศิลปวัฒนธรรมและวิทยาการที่ได้รับจากละโว้ ทำให้อโยธยาสามารถสร้างพระพุทธรูป "พระไตรรัตนนายก" ที่วัดพนัญเชิงได้ เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ แสดงถึงการใช้ทุนทรัพย์และความรู้ที่ก้าวหน้าทางเทคนิควิทยา พระพุทธรูปนี้สร้างก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 1893 ถึง 26 ปี

อโยธยาได้ส่งทอดพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและมรดกทางด้านวัฒนธรรมที่ได้รับจากละโว้แก่อาณาจักรอยุธยาที่ก่อตั้งขึ้นในสมัยหลัง

4. แคว้นสุพรรณภูมิ แคว้นนี้มีขอบชายฝั่งที่อยู่ทางปากตะวันตกของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ที่ในสมัยทวารวดีมีเมืองนครชัยศรีหรือเมืองนครปฐมโบราณเป็นศูนย์กลาง ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ได้ย้ายศูนย์กลางมาอยู่ที่เมืองสุพรรณภูมิ หรือสุพรรณบุรีตามที่เรียกกันในปัจจุบัน เพื่อความสะดวกในด้าน

การคมนาคมและการติดต่อค้าขายกับบ้านเมืองอื่น ๆ เพราะลำน้ำบางแก้วที่ไหลผ่านเมืองนครชัยศรีสู่มแม่น้ำท่าจีนเพื่อออกทะเลนั้นเกิดสภาพตื้นเขิน เรือสินค้าเข้าไปได้ยาก ส่วนเมืองสุพรรณภูมินั้นตั้งอยู่ริมแม่น้ำ

สุพรรณบุรี เป็นแม่น้ำที่ติดต่อกับอ่าวไทยและกับบ้านเมืองภายในที่อยู่ริมน้ำได้สะดวก

แคว้นสุพรรณภูมิเป็นแคว้นหนึ่งที่เจริญรุ่งเรืองในพุทธศตวรรษที่ 18-19 เมืองสำคัญในแคว้น

ได้แก่ เมืองแพรคศรีราชา (ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน้อยในจังหวัดชัยนาทปัจจุบัน) เมืองราชบุรี สิงห์บุรี และเพชรบุรี โดยเฉพาะเมืองเพชรบุรีนั้นเป็นเมืองท่าสำคัญที่คุมเส้นทางการติดต่อค้าขายกับบ้านเมืองทางภาคใต้ เช่น

แคว้นนครศรีธรรมราช

ในด้านศิลปวัฒนธรรม สุพรรณภูมิได้รับสืบทอดมาจากนครชัยศรี จึงนับถือพุทธศาสนานิกายหินยานเป็นหลัก ดังจะเห็นได้จากพุทธศิลป์ใน สกulpture ข้างอุโมง ที่เน้นคติพุทธหินยาน ขณะที่ สกulpture ข้างลพบุรี

ที่พบในแคว้นอโยธยาเน้นพุทธมหายาน แต่การสมาคมติดต่อกับแคว้นละโว้-อโยธยาและความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ทำให้อโยธยาได้รับคติความเชื่อทางด้านพุทธมหายานมาเสริมกับความเชื่อหลักด้วย ดังจะเห็นได้เด่นชัดจากปราสาทแบบลพบุรีที่วัดมหาธาตุ ราชบุรี ปราสาทกำแพงแลงที่เพชรบุรี ปราสาทเมืองสิงห์ที่กาญจนบุรี

แคว้นสุพรรณภูมิมีความเข้มแข็งทางการทหาร อาณาจักรอยุธยาที่ก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ. 1893

ได้รับการสนับสนุนด้านพื้นฐานกำลังทหารจากแคว้นสุพรรณภูมิ ซึ่งมีความโยงใยการเป็นเครือญาติจาก

การแต่งงาน และเจ้านายแคว้นสุพรรณภูมิมีส่วนร่วมในการปกครองอาณาจักรที่ก่อตั้งขึ้นนี้

กิจกรรม 1.3.1

ให้นักศึกษาสังเขปสาระสำคัญเกี่ยวกับแคว้นต่าง ๆ ในภาคกลางของไทยช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-19

(โปรดเขียนคำตอบในคู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.3 เรื่องที่ 1.3.1 กิจกรรมที่ 1.3.1)

เรื่องที่ 1.3.2
แคว้นในภาคเหนือ

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-19 ดินแดนภาคเหนือตอนบนและตอนล่างของไทยมีแคว้นสำคัญ

คือ แคว้นหริภุญชัย แคว้นล้านนา และแคว้นสุโขทัย มิติแห่งเวลาของสาระที่น่าเสนอในเรื่องที่ 1.3.2 นี้วางขอบข่ายไว้แค่พุทธศตวรรษที่ 19 แต่เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจภาพรวมของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ใน

ดินแดนประเทศไทยได้แจ่มชัดขึ้น จึงสรุปเหตุการณ์สำคัญหลังพุทธศตวรรษที่ 19 ของแคว้นล้านนาไว้ใน

เรื่องที่ 1.3.2 ด้วย ในเรื่องที่ 1.3.3 และ 1.3.4 ก็จะทำดังนี้เช่นกัน

1. แคว้นหริภุญชัย ก่อเกิดขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน ตำนานมูลศาสนา ให้ข้อมูลว่า บ้านเมืองทางเหนือมาของพระนางจามเทวี พระธิดากษัตริย์ละโว้ขึ้นไปปกครอง พระนางจามเทวีได้นำคณะสงฆ์ นักปราชญ์ ราชบัณฑิต และช่างศิลป์แขนงต่าง ๆ รวมกันจำนวนมาก ขึ้นไปก่อสร้างสร้างเมืองหริภุญชัยหรือลำพูน แล้วขยายอาณาเขตไปสร้างเมืองเขลางค์นครหรือลำปาง ในลุ่มแม่น้ำวังด้วย แคว้นหริภุญชัยที่ก่อกำเนิดขึ้นนี้จึงดำรงบทบาทเป็นจุดสืบทอดวัฒนธรรมจากแคว้นทวารวดีในภาคกลางมาสู่ภาคเหนือ และยังเป็นศูนย์กลางเผยแพร่พุทธศาสนา หินยานในพื้นที่ใกล้เคียงแถบนี้ด้วย

แคว้นหริภุญชัยมีกษัตริย์ปกครองต่อกันมาหลายราชวงศ์ นอกจากที่สืบทอดจากพระนางจามเทวีแล้ว ราชวงศ์อื่นมี อาทิ วงศ์ของพระเจ้าอาทิตย์ราช วงศ์ไทย อ่ามาตย์ที่มาจากเมืองลำปาง ในด้านความสัมพันธ์ นอกจากการคบค้าสมาคมกับแคว้นละโว้ ซึ่งต่อมาในระยะหลังกลายเป็นความขัดแย้งกันแล้ว แคว้นหริภุญชัยยังมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับหัวเมืองมอญในพม่าทั้งในด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม

ส่วนโบราณวัตถุและโบราณสถานที่สำคัญพบที่นั่นสะท้อนถึงอิทธิพลของศิลปทวารวดี อิทธิพลทางพุทธศาสนานิกายหินยาน แฝงด้วยนิกายมหายานจากละโว้ราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 ขณะเดียวกันก็มีอิทธิพลของศิลปกรรมพุกาม (พม่า) แทรกอยู่ด้วย

แคว้นหริภุญชัยดำรงอยู่นาน 400 กว่าปีก็ถูกพญามังรายแห่งเมืองเงินยางเชียงแสนยึดไปใน พ.ศ. 1824 ผนวกเข้ากับแคว้นล้านนาที่ก่อตั้งใน พ.ศ. 1839 วัฒนธรรมและศิลปะแบบหริภุญชัยได้สืบทอดต่อมายังเมืองต่าง ๆ ในล้านนา

2. แคว้นล้านนา มีพื้นฐานของการก่อกำเนิดและการพัฒนามาจากกลุ่มชน 2 กลุ่ม คือ พวกลัวะ หรือลวะ หรือลาวจก และพวกไทยลื้อ พวกลัวะเป็นชนพื้นถิ่น ตั้งหลักแหล่งบนที่สูงในจังหวัดเชียงรายปัจจุบัน ส่วนพวกไทยลื้ออพยพมาจากลุ่มแม่น้ำโขงทางตอนใต้ของมณฑลยูนนานในประเทศจีน ชนทั้งสองกลุ่มได้สังสรรค์กันทางวัฒนธรรมได้แต่งงานผสมกันเป็น "พวกยวน"* ได้ขยายพื้นที่และชุมชนจนเป็นเมือง ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 13 ลวจักราช หรือ ปู่เจ้าลาวจก ได้สร้าง "เมืองหิรัญนครเงินยาง" หรือ

"เงินยางเชียงแสน" ในลุ่มแม่น้ำกก กษัตริย์สืบต่อมาที่สำคัญคือ ขุนเจือง ได้ขยายอาณาเขตด้วยการส่งลูกหลานไปสร้างบ้านแปลงเมืองขึ้นใหม่แถบเชียงราย-พะเยา เมืองเหล่านี้อยู่กระจายกันเป็นอิสระในชายความสัมพันธ์เครือญาติ

ใน พ.ศ. 1804 พญามังรายขึ้นครองเมืองเงินยางเชียงแสน ขณะนั้นพระชนมายุเพียง 22 พรรษา ต่อมาใน พ.ศ. 1805 ทรงย้ายศูนย์กลางมาสร้างเมืองเชียงรายเป็นราชธานี ทรงประสบความสำเร็จในการรวบรวมเมืองต่าง ๆ ในพื้นที่เชียงราย-เชียงใหม่ไว้ในอำนาจ รวมทั้งแคว้นหริภุญชัยด้วย ดินแดนทางภาคเหนือตอนบนจึงรวมเข้าด้วยกัน ใน พ.ศ. 1839 พญามังรายพร้อมด้วยพระสหายคือ พ่อขุนรามคำแหง-กรุงสุโขทัย และพญาเงี้ยวเมือง-เมืองพะเยา ได้ร่วมกันพิจารณาเลือกพื้นที่ระหว่างดอยสุเทพกับที่ราบริมแม่น้ำอิงตอนบน เป็นชัยภูมิมงคลสร้าง "เมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่" แคว้นล้านนาจึงก่อเกิดขึ้นในปีนั้น โดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี และพญามังรายเป็นปฐมกษัตริย์ราชวงศ์มังราย

ล้านนาเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมไม่ยิ่งหย่อนกว่าสุโขทัย มีตัวหนังสือของตนเอง เรียกว่า "อักษรไทยยวน" รับพุทธศาสนาลังคาลังกาวงศ์จากสุโขทัย และเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาในภาคเหนือตอนบน มีการสร้างวัด พระเจดีย์ใหญ่ และพระพุทธรูปมากมาย ในสมัยพระเจ้าติโลกราช ได้ส่งคายนามพระไตรปิฎกที่วัดโพธารามวิหาร (วัดเจ็ดยอด) เมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. 2020 เป็น

การส่งคายนามพระไตรปิฎกครั้งแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

กษัตริย์ราชวงศ์มังรายปกครองแคว้นล้านนาสืบต่อกันมาถึง 262 ปี แล้วสิ้นอำนาจตกเป็นเมืองขึ้นของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองใน พ.ศ. 2101 หลังจากนั้นล้านนาก็ตกอยู่ใต้อำนาจของไทยบ้าง พม่าบ้างเพราะมีสภาพภูมิศาสตร์การเมืองเป็นรัฐกันกระทบระหว่างไทย-พม่า จึงเป็นอิสระได้เพียงบางช่วงในระยะสั้น ๆ

เชียงใหม่กลับมายังอยู่กับกรุงธนบุรีใน พ.ศ. 2317 ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างล้านนาในฐานะประเทศราชกับกรุงรัตนโกสินทร์นั้นโดยรวมแล้วราบรื่นดี จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ล้านนาได้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของรัฐประชาชาติไทย ที่ก่อเกิดขึ้นจากการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยนี้

3. แคว้นสุโขทัย แคว้นนี้มีรากฐานของการก่อเกิดเริ่มเมื่อพุทธศตวรรษที่ 18 ในบริเวณภาคเหนือตอนล่างแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ยม และน่าน จากหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ก่อนพุทธ-ศตวรรษที่ 18 บริเวณแถบนี้เป็นที่ปลอดอำนาจทางการเมืองของแคว้นต่าง ๆ กล่าวคือ อยู่นอกเขตอิทธิพลของแคว้นทวารวดีหรือละโว้ที่แผ่ขึ้นไปทางเหนือ และนอกเขตอิทธิพลของแคว้นหริภุญชัยที่แผ่ลงไป ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ 18 มีเมือง 2 เมืองก่อเกิดขึ้นทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยม คือ เมืองสุโขทัย และเมืองเชลียง หรือ ศรีสัชชาลัยเดิม เป็นเมืองขนาดเล็กที่มีศาสนสถานพุทธมหายานเป็นศูนย์กลางของชุมชน ศาสนสถานดังกล่าวมีลักษณะทางศิลปกรรมแบบเดียวกับของเมืองละโว้ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและความเกี่ยวข้องที่ใกล้ชิดระหว่างละโว้กับสุโขทัยในช่วงแรกก่อตั้ง

ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 2 ให้ข้อมูลว่า เมืองสำคัญในแคว้นสุโขทัยระยะเริ่มแรกประกอบด้วยเมืองสระหลวง เมืองสองแคว (พิษณุโลก) บนฝั่งแม่น้ำน่าน เมืองสุโขทัย เมืองศรีสัชชาลัย บนฝั่งแม่น้ำยม นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเมืองที่อยู่ในอาณาเขตอาทิ เมืองบางยาง เมืองบางขลัง เมืองสะคำ เมืองฉอด

เมื่อแรกเริ่มแคว้นสุโขทัยมีพ่อขุนศรีนาวนาถปกครอง ทรงมีโอรสองค์หนึ่งชื่อว่า พ่อขุนผาเมือง

ผู้ซึ่งเกี่ยวข้องเป็นราชบุตรเขยของกษัตริย์ขอมแห่งอาณาจักรกัมพูชา จึงได้รับพระราชทานนาม "ศรีอินทราทิตย์" และพระขรรค์ไชยศรี จากพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724-ราว พ.ศ. 1760) ต่อมา มีการเปลี่ยนแปลงในแคว้นสุโขทัย เมื่อพ่อขุนศรีนาวนาถสิ้นพระชนม์ ขอมสบาดโขลญลำพงได้ยึดอำนาจปกครองไป พ่อขุนผาเมืองและพระสหายคือ พ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง ได้ช่วยกันปราบขอมสบาดโขลญลำพงจนพ่ายหนีไป เมื่อยึดเมืองสุโขทัยได้แล้ว พ่อขุนผาเมืองได้มอบเมืองสุโขทัยพร้อมทั้งพระนาม "ศรีอินทราทิตย์" แก่พ่อขุนบางกลางหาว ผู้ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในอีกพระนามหนึ่งว่า "พ่อขุนศรีอินทราทิตย์" ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง ส่วนพ่อขุนผาเมืองได้เสด็จกลับไปครองเมืองราดของพระองค์

เหตุการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นสันนิษฐานว่าเกิดขึ้นใน พ.ศ. 1792 ราชวงศ์พระร่วงมีกษัตริย์ปกครองต่อกันมา 9 พระองค์ ก็ตกเป็นประเทศราชของอยุธยาใน พ.ศ. 1981 และผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาใน พ.ศ. 2006 สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991-2031) ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ. 1822-1841) กษัตริย์พระองค์ที่ 3 แห่งราชวงศ์พระร่วง แคว้นสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองที่สุด มีเมืองกว้างขวางหลาย

ส่วนในด้านความสัมพันธ์กับแคว้นอื่น ๆ นั้น แคว้นสุโขทัยสมัยราชวงศ์พระร่วงมีทิศทางการสัมพันธ์กับบ้านเมืองในแคว้นสุพรรณภูมิและแคว้นนครศรีธรรมราช มิใช่แคว้นละโว้-อโยธยาดังที่ปรากฏในสมัยพ่อขุนศรีนาวนาถ ผู้ปกครองแคว้นสุโขทัยในระยะเริ่มแรก

แม้ว่าแคว้นสุโขทัยแห่งราชวงศ์พระร่วงจะดำรงอยู่เพียง 200 ปี แต่ก็ได้มรดกทางด้าน

วัฒนธรรมทั้งรูปธรรมและนามธรรมหลายประการแก่อาณาจักรไทยในสมัยต่อมา เช่น ศาสนาพุทธหินยานลัทธิลังกาวงศ์ ความรู้ด้านชลประทาน ศิลปะแบบสุโขทัย ประเพณีต่าง ๆ ที่สำคัญยิ่งก็คือ ตัวอักษรไทย

ที่พ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์ใน พ.ศ. 1826 สันนิษฐานว่าคงจะทรงดัดแปลงประดิษฐ์จากตัวอักษรขอมหัตและอักษรมอญโบราณ ตัวอักษรไทยของพ่อขุนรามคำแหงเป็นที่นิยมใช้กันแพร่หลายในกลุ่มชนชาวไทยในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน และเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งซึ่งช่วยเชื่อมโยงให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก่อเกิดความเป็นเอกภาพ

กิจกรรม 1.3.2

ให้นักศึกษาสรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับแคว้นต่าง ๆ ในภาคเหนือตอนบนและตอนล่างของไทยช่วง

พุทธศตวรรษที่ 14-19 และเหตุการณ์สำคัญหลังจากนั้นที่ต่อเนื่องกันมาลงในคู่มือการศึกษา

(โปรดเขียนคำตอบในคู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.3 เรื่องที่ 1.3.2 กิจกรรมที่ 1.3.2)

เรื่องที่ 1.3.3

แคว้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-19 พื้นที่ภาคอีสานของไทยมีแคว้นสำคัญคือ แคว้นโคตรบูรและกลุ่มเมืองที่รับอิทธิพลวัฒนธรรมกัมพูชา

1. แคว้นโคตรบูร ก่อตั้งเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 มีพื้นที่ครอบคลุมดินแดนสองฝั่ง

แม่น้ำโขง ตั้งแต่เมืองอุดรธานี หนองคาย เวียงจันทน์ นครพนม จนจดเขตเมืองอุบลราชธานี สันนิษฐานว่าศูนย์กลางอยู่ที่เมืองนครพนม เดิมกลุ่มชนในพื้นที่นี้นับถือผีสาง เทวดา บูชาพญานาค ต่อมาเมื่อพุทธศาสนิกายหินยานจากแคว้นทวารวดีในภาคกลางแพร่มาถึง ก็รับพุทธศานามาผสมผสานกับความเชื่อพื้นถิ่นได้อย่างกลมกลืน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องที่ 1.3.1

โบราณสถานสำคัญของแคว้นนี้ คือ เจดีย์พระธาตุพนม ที่เมืองนครพนม สร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 13 เป็นเจดีย์เก่าแก่ที่สุดในภาคอีสาน เชื่อกันว่าภายในเจดีย์บรรจุพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า (อัฐิธาตุ หมายถึง พระบรมธาตุส่วนหน้าอก) เป็นพุทธสถานที่รวมศรัทธาและความเชื่อของชาวพุทธสองฟากฝั่งแม่น้ำโขงและบ้านเมืองในภาคอีสานสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ในระยะแรกก่อตั้งแคว้นโคตรบูรมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับแคว้นในภาคกลาง ต่อมาเมื่ออาณาจักรกัมพูชาแผ่อิทธิพลเข้ามาในภาคอีสานราวช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา เส้นทางวัฒนธรรมก็เปลี่ยนมาใกล้ชิดกับวัฒนธรรมขอมที่นับถือพุทธศาสนิกายมหายาน และรับอิทธิพลศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อิทธิพลวัฒนธรรมขอมเล็ดลอดไปในพุทธศตวรรษที่ 19 และข้อมูลจากภุมณเทียรบาลสมัยอยุธยาระบุว่า แคว้นโคตรบูรอยู่ในกลุ่มประเทศราชที่ส่งเครื่องราชบรรณาการต้นไม้เงินต้นไม้ทองมาถวายกษัตริย์อยุธยา

2. กลุ่มเมืองอื่น ๆ ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 16 วัฒนธรรมกัมพูชาหรือขอมได้แผ่เข้ามายัง

ภาคอีสานของไทย ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในบ้านเมืองแถบนี้ รวมทั้งได้นำความเจริญทางเทคโนโลยีเข้ามาด้วย เช่น การวางผังเมือง การชลประทานระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16-18 พุทธศาสนิกายมหายานแพร่หลายกว้างขวาง รวมทั้งอิทธิพลความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เกิดคตินิยมในการสร้างรูปพระโพธิสัตว์ และสร้างศิวิลิ่งเพื่อเคารพบูชา การสร้างศาสนสถานเป็นปราสาทหรือปราสาทหิน พบทั่วไปในภาคอีสาน เช่น ปราสาทหินพิมายที่นครราชสีมา ปราสาทหินพนมรุ้งที่บุรีรัมย์ ปราสาทหินในเมืองชัยภูมิ และในที่อื่น ๆ อีกหลายเมือง

เมื่อมาถึงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724-ราว พ.ศ. 1760) ปรากฏว่าดินแดนในภาคอีสานมีความผูกพันกับอาณาจักรกัมพูชามากกว่าสมัยใด ๆ พบร่องรอยศิลปวัฒนธรรมขอมเกือบทั่วทั้งภาค จนถึงพุทธศตวรรษที่ 19 จึงเสื่อมอิทธิพลลงตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 20 (สมัยอยุธยา) ได้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ กล่าวคือ อาณาจักรล้านช้าง ซึ่งก่อตั้งเมืองหลวงพระบางเป็นราชธานีใน พ.ศ. 1896 ได้มีอำนาจครอบคลุมบริเวณที่ราบลุ่ม แม่น้ำโขงตอนเหนือ ชุมชนเมืองในภาคอีสานจึงซบเซาลง หลายเมืองถูกทิ้งร้าง มีประชากรไม่มาก โดยที่ยังไม่ทราบสาเหตุแน่ชัด

ในพุทธศตวรรษที่ 24 (สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น) บ้านเมืองในภาคอีสานได้ฟื้นตัวขึ้นใหม่จากการอพยพของกลุ่มชนลาว-เขมรที่เคลื่อนเข้ามาจับจองที่อยู่อาศัยในภาคอีสานของไทย ทำให้ประชากรเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ แต่ความผูกพันต่อศูนย์กลางการปกครองที่กรุงเทพฯ ยังไม่ใกล้ชิดเท่าใด ยังเป็นพื้นที่ชายขอบห่างไกล

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการจัดตั้งและยกฐานะชุมชนเหล่านี้ขึ้นเป็นเมืองต่าง ๆ จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 มีการปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาคตั้งแต่ พ.ศ. 2437 จัดตั้งเป็นมณฑลเทศาภิบาลหลายมณฑล ดินแดนภาคอีสานจึงผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐประชาชาติไทยหรือประเทศไทยมาจนถึงปัจจุบัน

กิจกรรม 1.3.3

1. สันนิษฐานว่า แคว้นโคตรบูรมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองใด
2. โบราณสถานใดสะท้อนให้เห็นเด่นชัดถึงวัฒนธรรมกัมพูชาหรือขอมในภาคอีสานของไทย

(โปรดเขียนคำตอบในคู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.3 เรื่องที่ 1.3.3 กิจกรรมที่ 1.3.3)

เรื่องที่ 1.3.4

แคว้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในเรื่องที่ 1.3.4 นี้มีขอบเขตพื้นที่ที่ในปัจจุบัน คือ จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด รวมไปถึงปราจีนบุรี และนครนายก ซึ่งมีพื้นที่ต่อเนื่องกันด้วย การค้นคว้าทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์บ่งบอกว่าเป็นดินแดนเก่าแก่ที่มีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่

โคกพนมดี อำเภอพนมสนธิคม จังหวัดชลบุรี เป็นแหล่งโบราณคดียุคหินใหม่ที่มีอายุราว 8,000 ปี นอกจากนั้นยังมีเมืองโบราณสมัยทวารวดี เช่น เมืองพระรถ ที่อำเภอพนมสนธิคม จังหวัดชลบุรี เมืองศรีมโหสถ ที่อำเภอโคกปี่ จังหวัดปราจีนบุรี เมืองดงละคร ที่อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก เมืองเหล่านี้คงเป็นเมืองที่สำคัญ

ในการติดต่อค้าขายกับจีน อินเดีย และเปอร์เซีย ในพุทธศตวรรษที่ 13-14

ส่วนเอกสารจีนในสมัยราชวงศ์ซ่ง (พ.ศ. 1503-1822) ได้กล่าวถึงบ้านเมืองแคว้นในดินแดนแถบนี้ที่ชื่อ เจินหลี่ฟู ซึ่งน่าจะหมายถึง จันทบุรี ตี๋ล่าดำกั่ว (คำว่า กั่ว แปลว่า แคว้น อาณาจักร ประเทศ) คงจะหมายถึง ตราด เป็นการยากที่จะเทียบชื่อแคว้นที่ออกเสียงเป็นภาษาจีนว่าเป็นชื่อใดในภาษาไทย

ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16-19 บ้านเมืองในภาคนี้มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับอาณาจักรกัมพูชา จนกระทั่งอยุธยามีชัยชนะเหนือเขมรอย่างเด็ดขาดใน พ.ศ. 1974 จึงผนวกดินแดนแถบนี้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาได้สำเร็จ

ในสมัยอยุธยา หัวเมืองชายทะเลภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสำคัญในฐานะเป็นเมืองท่าค้าขาย

อยู่ในเส้นทางการค้าระหว่างอยุธยากับจีนและญวน รวมทั้งบ้านเมืองอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ ฯลฯ และหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2310 มีความสำคัญเป็นฐานรวมกำลังไพร่พลของพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อเตรียมการกู้เอกราชจากพม่าโดยใช้เมืองจันทบุรีเป็นศูนย์กลาง

ในสมัยธนบุรี เมื่อการค้าระหว่างไทยกับจีนฟื้นตัว ก็อาศัยหัวเมืองชายทะเลตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเมืองท่าและเส้นทางการค้าที่สำคัญเส้นทางหนึ่ง นอกจากเมืองท่าธนบุรี

ในสมัยรัตนโกสินทร์ หัวเมืองชายทะเลตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มความสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในเขมร ซึ่งเป็นประเทศราชของไทย และญวนดำเนินนโยบายแผ่ขยายอำนาจและอิทธิพลเข้ามาในเขมร ในสมัย

รัชกาลที่ 3 ไทยทำสงครามกับญวนเป็นครั้งแรกนานถึง 14 ปี เรียกกันในเวลาต่อมาว่า อันนัมสยามยุทธ (อันนัมก็คือ ญวน) เมืองที่ไทยถือว่าเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในภูมิภาคนี้คือ จันทบุรี ได้มีการสร้างป้อมปราการอย่างแข็งแรง คือ ป้อมไทรพิณาศ และป้อมพิฆาตปัจจามิตร เพื่อป้องกันภัยจากญวน สงครามยืดเยื้อนี้ยุติลงโดยไม่มีฝ่ายใดแพ้ชนะ ความขัดแย้งระหว่างไทยกับญวน ยุติลงเมื่อญวนถูกฝรั่งเศสรุกราน จนตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสทั้งประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5

สภาพภูมิศาสตร์และฐานทรัพยากรทำให้ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2545) หัวเมืองภาคตะวันออกเฉียงยังคงดำรงบทบาทสำคัญทางยุทธศาสตร์ (ชายแดนไทย-เขมร) และเศรษฐกิจ (โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก) ในด้านรัฐบาลมีนโยบายพัฒนาเมืองจะเชิงเทราเป็นประตูเปิดสู่ภาคอีสาน เพื่อเชื่อมโยงภาคอีสานและหัวเมืองชายทะเลตะวันออกให้เกื้อกูลการพัฒนาต่อกันได้ดียิ่ง ๆ ขึ้นสืบไป

กิจกรรม 1.3.4

1. เงินหลี่ฟูและตีล่าดำกั่ว น่าจะหมายถึงเมืองใดในภาคตะวันออกเฉียงของไทย
2. หัวเมืองภาคตะวันออกเฉียงมีบทบาทสำคัญทางด้านใดตั้งแต่สมัยอยุธยาต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน
3. ตั้งแต่สมัยใดที่หัวเมืองภาคตะวันออกเฉียงเพิ่มความสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์

(โปรดเขียนคำตอบในคู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.3 เรื่องที่ 1.3.4 กิจกรรมที่ 1.3.4)

เรื่องที่ 1.3.5

แคว้นในภาคใต้

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-20 ภาคใต้ของไทยมีแคว้นสำคัญคือ แคว้นตามพรลิงค์ ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 13* และได้พัฒนาต่อมาเป็น แคว้นนครศรีธรรมราช เมื่อพุทธศตวรรษที่ 18 แล้วผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา ในอีกสองศตวรรษต่อมา (พุทธศตวรรษที่ 20) แคว้นตามพรลิงค์ก็เกิดขึ้นจากพื้นฐานการเป็นชุมชนสำคัญแถบชายทะเลในดินแดนภาคใต้ของไทย กล่าวคือ เป็นทางผ่านในการเดินเรือเพื่อการค้าหรือการอื่นจากอินเดียไปจีน หรือจากจีนไปอินเดีย ด้วยบทบาทสำคัญดังกล่าว จึงทำให้ได้รับอิทธิพลอารยธรรมอินเดียและเงินมาแต่โบราณ เอกสารจีนได้กล่าวถึง แคว้นตามพรลิงค์ ด้วยชื่อที่เรียกต่างกันเล็กน้อยตั้งแต่ ดิงหลิวเหมย เติ้งหลิวเหมย ตานหลิวเหมย และ ตานหม่าลิ่ง นามเหล่านี้ คงจะมาจากการออกเสียงทับศัพท์ชื่อ "ตามพรลิงค์" ที่ปรากฏในเอกสารอินเดีย ลังกา และศิลาจารึกที่พบในท้องถิ่น

ข้อมูลจากศิลาจารึก ตำนาน และพงศาวดารภาคใต้ ทำให้ทราบว่า ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา กษัตริย์ ราชวงศ์ปทุมวงศ์ เป็นผู้ปกครองแคว้นนครศรีธรรมราช ใช้พระนามว่า "ศรีธรรมมาโสกราช" บ้าง หรือมีสร้อยนามว่า "ศรีธรรมราช" บ้าง เช่น พระเจ้าจันทระ กษัตริย์นครศรีธรรมราช ชื่อแคว้นจึงคงจะเปลี่ยนจาก "ตามพรลิงค์" มาเป็น "นครศรีธรรมราช" ตามพระนามของกษัตริย์ ส่วนเอกสารจีนใช้ว่า "ลิวคุน" บ้าง หรือ "ลูคุน" บ้าง ในสมัยราชวงศ์ปทุมวงศ์ แคว้นนครศรีธรรมราชเจริญรุ่งเรือง มีอำนาจทางการเมืองครอบคลุมเมือง

ต่าง ๆ 12 เมือง เรียกกันว่า เมือง 12 นักษัตริ แต่ละเมืองมีตราประจำเมืองเป็นรูปสัตว์ ประจำปีนักษัตริดังนี้

1. เมืองสายบุรี	ถือตราหนู (ชวด)
2. เมืองปัตตานี	ถือตราวัว (ฉลู)
3. เมืองกลันตัน	ถือตราเสือ (ขาล)
4. เมืองปาหัง	ถือตรากระต่าย (เถาะ)
5. เมืองไทรบุรี	ถือตรางูใหญ่ (มะโรง)
6. เมืองพัทลุง	ถือตรางูเล็ก (มะเส็ง)
7. เมืองตรัง	ถือตราม้า (มะเมีย)
8. เมืองชุมพร	ถือตราแพะ (มะแม)
9. เมืองไชยา (หรือเมืองบันไทยสมอ)	ถือตราลิง (วอก)
10. เมืองท่าทอง (หรือเมืองสะอูเลา)	ถือตราไก่ (ระกา)
11. เมืองตะกั่วป่า-ถลาง	ถือตราสุนัข (จอ)
12. เมืองกระบี่	ถือตราสุกร (กุน)

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18-19 นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางการปกครอง การค้า และศิลปะ

วัฒนธรรมของภาคใต้ ในด้านศาสนาและความเชื่อมีทั้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พุทธ มหายาน และพุทธหินยาน ดังจะเห็นได้จากโบราณวัตถุและโบราณสถานที่ขุดค้นพบว่ามี ลัทธิความเชื่อที่กล่าวมาข้างต้น

หลายยุคหลายสมัยปะปนอยู่ สะท้อนให้เห็นว่า นอกจากจะมีกลุ่มชนหลายกลุ่มเข้ามา ปะปนกันจากการ

ที่นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางการค้า มีทำเลเหมาะกับการตั้งถิ่นฐานแล้ว ยังมีพวก พราหมณ์และนักบวชในศาสนาอื่นที่กล่าวมาแล้วรวมอยู่ด้วย ส่วนในด้านความสัมพันธ์นั้น แคว้นนครศรีธรรมราชคบค้าสมาคมกับบ้านเมืองในภาคกลางและภาคเหนือของไทย เช่น ละโว้ สุพรรณภูมิ สุโขทัย หรืออยุธยา รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับลังกาดด้วย

ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 18 นครศรีธรรมราชมีความสัมพันธ์ แน่นแฟ้นกับลังกา ซึ่งขณะนั้นศาสนาพุทธกำลังเจริญรุ่งเรืองมาก นครศรีธรรมราชได้ส่ง พระสงฆ์ไปศึกษาที่ลังกาเพื่อบวชแปลงตามลัทธิลังกาวงศ์ รวมทั้งเชิญพระสงฆ์ชาวลังกา มาช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาด้วย ศาสนาพุทธลัทธิลังกาวงศ์จึงเข้าสู่ดินแดนประเทศไทยที่ นครศรีธรรมราชเป็นแห่งแรก แล้วแพร่ไปยังสุโขทัย ล้านนา และหัวเมืองต่าง ๆ ศิลปินศรี สุโขทัยหลักที่ 1 ได้ให้ข้อมูลไว้ดังนี้

...เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหง กระทำโอยทานแกมหาเถร

สังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุก คนลูกแต่เมืองนครศรีธรรมราช...*

(ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1

พ.ศ. 2521 หน้า 21-22)

ในพุทธศตวรรษที่ 20 นครศรีธรรมราชผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ อาณาจักรอยุธยา ดำรง

บทบาทการเป็นหัวเมืองสำคัญในภาคใต้จากสมัยอยุธยาสืบต่อมาถึงรัตนโกสินทร์จนถึง ปัจจุบัน แม้สภาพ-การณ์แวดล้อมแห่งยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่สถานะและ บทบาทยังดำรงอยู่ในความเปลี่ยนแปลง

ที่เคลื่อนไปกับกาลเวลา

นอกจากนั้นมีข้อพินิจที่น่าสนใจว่า พื้นที่ภาคใต้ของไทยนั้น ได้ค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีสมัยศรีวิชัยจำนวนมาก ทั้งศิลาจารึก โบราณวัตถุ และโบราณสถาน ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 14 อิทธิพลของพุทธศิลป์ตามคติมหายานของศรีวิชัยได้แพร่เข้ามายังพื้นที่ภาคใต้ของไทย มีทั้งพระพิมพ์ รูป พระโพธิสัตว์ขนาดใหญ่-เล็ก ที่สำคัญก็คือ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ส่วนสถาปัตยกรรมที่สวยงามมีชื่อเสียงก็คือ เจดีย์พระบรมธาตุไชยา ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี อาณาจักรศรีวิชัยดำรงอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-18 ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทะเลแถบเกาะชวา เกาะสุมาตรา คาบสมุทรมลายู ในช่วงเจริญรุ่งเรืองระหว่างพุทธศตวรรษที่ 13-16 นั้นได้แผ่ขยายอาณาเขตมาถึงพื้นที่บางส่วนของภาคใต้ของไทยด้วย เมืองไชยาเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งในช่วงนี้ อาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมสลายไปในปลายพุทธศตวรรษที่ 18

ภาพที่ 1.12 พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ศิลปะศรีวิชัย

กิจกรรม 1.3.5

1. เมือง 12 นักษัตริย์ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้อยู่ในอำนาจทางการเมืองของแคว้นใด
2. นครศรีธรรมราชมีความสำคัญในฐานะที่เป็นศูนย์กลางเผยแผ่ศาสนาพุทธลัทธิใด
3. เมืองใดเคยเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งในอาณาจักรศรีวิชัย

(โปรดเขียนคำตอบในคู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.3 เรื่องที่ 1.3.5 กิจกรรมที่ 1.3.5)

แผนการสอนตอนที่ 1.4 อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

โปรดอ่านหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์ของตอนที่ 1.4 แล้วจึงศึกษารายละเอียดต่อไป

หัวเรื่อง

- 1.4.1 สมัยอยุธยา
- 1.4.2 สมัยธนบุรี
- 1.4.3 สมัยรัตนโกสินทร์

แนวคิด

1. อยุธยาก่อเกิดขึ้นใน พ.ศ. 1893 จากรากฐานของแคว้นแคว้นในภาคกลาง (ละโว้-สุพรรณภูมิ) และประสบความสำเร็จในการผนวกแคว้นไทยหลายแคว้น จนพัฒนาเข้าสู่การเป็นราชอาณาจักรที่มีกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีหรือศูนย์กลางแห่งอำนาจ อยุธยาดำรงยืนนานอยู่ 417 ปีก่อนจะล่ม สลายไปใน พ.ศ. 2310 ได้สร้างสรรค์มรดกทางวัฒนธรรมหลายด้านแก่อาณาจักรไทยในสมัยหลัง

2. หลังจากอาณาจักรอยุธยาแตกสลายไปใน พ.ศ. 2310 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้สถาปนาราชธานีแห่งใหม่ขึ้นที่กรุงธนบุรี สมัยธนบุรีจึงเริ่มต้นขึ้นในประวัติศาสตร์ไทย แม้จะดำรงอยู่เพียงช่วงสั้น ๆ 15 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2310-2325 แต่ก็มีความสำคัญยิ่งในการฟื้นฟูสร้างบูรณภาพ และวางรากฐานด้านต่าง ๆ ของอาณาจักรที่ได้สานต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์

3. การฟื้นฟูบ้านเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นระหว่าง พ.ศ. 2325-2394 ได้สร้างความเป็นปึกแผ่นและความมั่นคงแก่อาณาจักรไทย จนทำให้มีความพร้อมพอควรในการเผชิญกับจักรวรรดินิยมตะวันตกที่แผ่อำนาจเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 4

4. การปฏิรูปบ้านเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้เกิดรัฐประชาชาติไทย และการเสื่อมสลายของสังคมจารีตเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ ที่ได้พัฒนาซับซ้อนขึ้นตามปัจจัยแวดล้อมแห่งยุคสมัยสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.4.1 "สมัยอยุธยา" แล้ว นักศึกษาสามารถสรุปภาพรวมของสมัยนี้ได้ถูกต้อง

2. เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.4.2 "สมัยธนบุรี" แล้ว นักศึกษาสามารถสังเขปภาพรวมของสมัยนี้ได้ถูกต้อง

3. เมื่อศึกษาเรื่องที่ 1.4.3 "สมัยรัตนโกสินทร์" แล้ว นักศึกษาสามารถประมวลภาพรวมของสมัยนี้ได้ถูกต้อง

ความนำ

ในตอนๆ 1.3 เราได้ย้อนกาลเวลาที่องแคว้นแคว้นต่าง ๆ ในดินแดนประเทศไทยจากช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-19 ตอนที่ 1.4 นี้เราจะตามกาลเวลาที่ สมัยอยุธยา ซึ่งเริ่มเมื่อ พ.ศ. 1893 และอยู่ยั้งยืนนานในประวัติศาสตร์ไทยถึง 417 ปี แล้วเคลื่อนมาที่ สมัยธนบุรี ระหว่าง พ.ศ. 2310-2325 และ สมัยรัตนโกสินทร์ที่สืบต่อมาถึงปัจจุบัน เป็นประเทศไทยในประชาคมโลกที่เคลื่อนไปอย่างรวดเร็วยิ่งจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีหลากหลายด้าน

เรื่องที่ 1.4.1

สมัยอยุธยา

อยุธยา ศยงฟ้า
อำนาจบุญเพรงพระ
เจดีย์ลอออินทร์
ในทาบทองแล้วเนื้อ

ลงดิน แลฤา
ก่อเกื้อ
ปราสาท
นอกโสม*

(จาก กำสรวลโคลงตัน วรรณคดี

สมัยอยุธยาตอนต้น)

ภาพที่ 1.13 ภาพวาดตัวเมืองกรุงศรีอยุธยา ที่มีสภาพเป็นเกาะ มีแม่น้ำล้อมรอบ

สังคมไทยในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างก่อนการก่อตั้งอาณาจักรอยุธยา มีแคว้นละโว้และแคว้นสุพรรณภูมิเป็นผู้นำ ในพุทธศตวรรษที่ 18 แคว้นละโว้ย้ายศูนย์กลางมาอยู่ที่เมืองอโยธยา ดังที่ได้อธิบายไว้แล้วในเรื่องที่ 1.3.1 ต่อมาใน พ.ศ. 1893 พระเจ้าอู่ทองแห่งแคว้นละโว้ได้ทรงเป็นผู้นำในการรวมแคว้นทั้งสองเป็นอาณาจักรเดียวกัน แล้วย้ายข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยาจากเมืองอโยธยา ที่ปากน้ำแม่เบี้ย ทางฝั่งวัดพนัญเชิง มาสร้าง กรุงศรีอยุธยา ที่ตำบลหนองโสน (บึงพระราม) เพื่อเป็นราชธานีของอาณาจักรที่ก่อเกิดขึ้นนี้**

มีข้อน่าสังเกตว่า ราชธานีที่พระเจ้าอู่ทองหรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ทรงสร้างขึ้นใหม่นี้ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีแม่น้ำไหลมาบรรจบกัน 3 สาย คือ แม่น้ำลพบุรี ทางด้านเหนือ แม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านตะวันตกและด้านใต้ รวมทั้งแม่น้ำป่าสักทางด้านตะวันออก ท่าเลที่ตั้งเช่นนี้เป็นชัยภูมิที่เหมาะสมมากทั้งในด้านยุทธศาสตร์และการค้ากับต่างประเทศ อีกทั้งพื้นดินยังมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกด้วย จึงเหมาะที่จะเป็นศูนย์กลางทางการเมืองแห่งใหม่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างที่เชื่อมโยงแคว้นสุพรรณภูมิและแคว้นละโว้-อโยธยาเข้าไว้ด้วยกัน

ภาพที่ 1.14 แผนที่ปัจจุบัน (พ.ศ.2545) แสดงตัวเกาะเมืองกรุงศรีอยุธยา (เดิม) และพื้นที่ที่อยู่นอกเกาะ รวมทั้งสถานที่ใหม่ที่สร้างขึ้นภายหลังด้วย

การรวมตัวกันของแคว้นทั้งสองเกิดจากความสัมพันธ์เครือญาติ กล่าวคือ พระเจ้าอู่ทอง แห่งแคว้นละโว้ทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงแห่งแคว้นสุพรรณภูมิ ซึ่งเป็นแคว้นคู่แข่งทางการเมือง จึงเกิดสายสัมพันธ์โยงใยจากการแต่งงาน ด้วยพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและความเจริญทางวัฒนธรรมจากแคว้นละโว้-อโยธยา ผสานกับความเจริญและการสนับสนุนด้านกำลังทหารจากแคว้นสุพรรณภูมิ โดยมีตัวเร่งที่เข้ามาสมทบคือ แคว้นสุโขทัย ซึ่งอยู่ทางเหนือ และอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งอยู่ทางตะวันออกกำลังเสื่อมอำนาจลงมาก จึงเปิดโอกาสให้อยุธยาซึ่งมีพื้นฐานพร้อมมูลก่อตัวขึ้นในช่องว่างแห่งอำนาจนี้

การมีพื้นฐานที่ดีตั้งแต่แรกก่อตั้ง ทำให้อยุธยาเจริญรุ่งเรืองรวดเร็วแผ่ขยายอำนาจออกไปได้กว้างขวาง สามารถผนวกแคว้นไทยหลายแคว้นไว้ในอำนาจจนเกิดสภาพการเป็นราชอาณาจักร ที่มีกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีศูนย์กลาง และเป็นอาณาจักรหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนสมัยใหม่ ที่สำคัญยิ่งก็คือ อยุธยาได้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมจากแคว้นไทยหลายแคว้น มาสร้างสรรคให้แตกแขนงออกไปอีกมากมาย

มรดกวัฒนธรรมด้านการเมืองการปกครองที่อยุธยาสร้างสรรค์ขึ้นมี อาทิ สถาบันพระมหากษัตริย์แบบทวารวดี การปกครองแบบจตุสดมภ์ การปกครองหัวเมืองที่แบ่งเป็นชั้นต่าง ๆ การกระชับอำนาจทางการเมืองการปกครอง การควบคุมกำลังคนภายใต้ระบบไพร่ การวางรากฐานระบบขุนนางศักดินา และการจัดระบบกฎหมายซึ่งเป็นรากฐานของกฎหมายตราสามดวงในสมัยรัตนโกสินทร์

ส่วนทางด้าน เศรษฐกิจ นั้น ได้แก่ การผูกขาดทางการค้าภายใน ระบบพระคลังสินค้า การจัดระบบภาษีอากร การจัดระบบบุคลากรในการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ และการดำเนินการค้าสำเภากับบ้านเมืองต่าง ๆ ทั้งทางฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของคองทะเลไทย จึงมีกรมท่าซ้ายและกรมท่าขวาในองค์การที่ดูแลการค้าสำเภาของหลวง

ส่วนทางด้าน สังคม นั้นมีตั้งแต่การจัดโครงสร้างสังคมภายใต้ระบบศักดินา ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ศาสนาพุทธ ความเชื่อ ประเพณี ศิลปะ การละเล่น ภาษา วรรณคดี และวิทยาการต่าง ๆ

ภาพที่ 1.15 ผังจำลองพระราชวังในกรุงศรีอยุธยา

ด้วยการจัดระบบการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมที่มีประสิทธิภาพ อาณาจักรอยุธยาจึงดำรงความเป็นศูนย์กลางของโลกคนไทยอยู่ยั่งยืนนานถึง 417 ปี (พ.ศ. 1893-2310) หลังจากนั้น ได้ล่มสลายไปเนื่องจากเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าใน พ.ศ. 2310 เมื่อพิจารณาจากหลักฐานต่าง ๆ เท่าที่ได้ค้นพบ กล่าวได้ว่าความเสื่อมสลายของอาณาจักรอยุธยาเกิดจากเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอก

ปัจจัยภายใน ที่สำคัญคือ การแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในหมู่ชนชั้นปกครอง ซึ่งเกิดขึ้นบ่อยครั้งตั้งแต่หลังรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2172-2199) เป็นต้นมาจนถึงสิ้นสมัยอยุธยาใน

พ.ศ. 2310 การแย่งชิงอำนาจทางการเมืองดังกล่าวทำให้ขุนนางแตกแยก และก่อให้เกิดผลสืบเนื่องต่อระบบการควบคุมกำลังคนหรือระบบไพร่ กล่าวคือ ทำให้เกิดการสูญเสียกำลังไพร่พลที่อยู่ในวัยฉกรรจ์จำนวนมาก รวมทั้งทำให้เกิดความยุ่งเหยิงเรื่องบัญชีไพร่พลด้วย ความระส่ำระสายของระบบไพร่ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของอาณาจักรอยุธยาทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จึงเป็นสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้อาณาจักรอยุธยาต้องล่มสลายไป

ปัจจัยภายในทั้งสองประการดังกล่าวข้างต้นเมื่อผสมผสานกับ ปัจจัยภายนอก คือ สงครามไทย-พม่า ที่อุบัติขึ้นตั้งแต่เดือน 7 ปีระกา พ.ศ. 2308 มาจนถึงเดือน 5 ปีกุน พ.ศ. 2310 จึงเร่งให้อาณาจักรอยุธยาซึ่งกำลังเสื่อมโทรมจากปัญหาการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองและความระส่ำระสายของระบบไพร่ ล่มสลายไปเร็วยิ่งขึ้น

หลังการเสียกรุง ศูนย์กลางของอาณาจักรได้ย้ายมาอยู่ที่ธนบุรีและกรุงเทพมหานครตามลำดับ และอาณาจักรไทยทั้งสองแห่งนี้ได้ยึดแบบแผนของอยุธยาทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเป็นพื้นฐานในการสร้างสรรค์ความเจริญสืบต่อมา

กิจกรรม 1.4.1

1. ความสัมพันธ์ใดมีส่วนสำคัญยิ่งในการเกื้อหนุนการก่อตัวของอาณาจักรอยุธยาใน พ.ศ. 1893
2. อยุธยาได้รับพื้นฐานทางด้านวัฒนธรรม และการสนับสนุนด้านการทหารจากแคว้นใด
3. การแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในหมู่ชนชั้นปกครองที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในสมัยอยุธยาตอนปลาย ส่งผลต่อเนื้อให้ระบบใดเกิดสภาพระส่ำระสาย

(โปรดเขียนคำตอบในคู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.4 เรื่องที่ 1.4.1 กิจกรรมที่ 1.4.1)

เรื่องที่ 1.4.2 สมัยธนบุรี

บรรณานุกรมก่อนมา

ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา
ก็พักก็ผ่านด้านทาง

นานานาวา

ฯลฯ

(พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลง

กรณ สามกรุง หน้า 101)

ทรงใช้พระนามแฝงว่า น.ม.ส. ย่อจาก

พระนาม พระองค์เจ้ารัชนี้

แจ่มจรัส

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาและบันทึกร่วมสมัยที่บรรยายสภาพ
กรุงศรีอยุธยาหลังการ

โจมตีของพม่าใน พ.ศ. 2310 ทำให้สามารถจินตนาการภัยพิบัติในครั้งนั้นได้ว่า ผู้คนได้รับ
ทุกขเวทนา ล้มตายหายจากอันเนื่องมาจากความอดอยาก โรคภัยไข้เจ็บ และการ
ปล้นสะดมของโจรผู้ร้าย สภาพ "บ้านแตกสาแหรกขาด" เช่นนี้ย่อมเกิดขึ้นได้เสมอจากผล
ของสงครามระหว่างอาณาจักรใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยจารีต ที่มีการกวาดต้อน
ผู้คนและทรัพย์สินของฝ่ายพ่ายแพ้ไปยังบ้านเมืองของฝ่ายชนะ ความจำเป็นที่จะต้อง
ดำรงชีวิตให้อยู่รอดทำให้คนไทยในขณะนั้นต่างแสวงหาที่พึ่ง ดังนั้น การตั้งตนขึ้นเป็นผู้นำ
ของคนไทยในท้องถิ่นต่าง ๆ จึงได้รับการสนับสนุนจากประชาชนผู้หวังให้สังคมไทย
กลับคืนสู่สภาพปกติโดยเร็ว

ท่ามกลางความสับสนวุ่นวายและช่องว่างอำนาจทางการเมืองที่
เกิดขึ้นนั้น มีคนไทยตั้งตนเป็นหัวหน้าชุมนุมต่าง ๆ อยู่ 5 ชุมนุม ต่างมุ่งหวังที่จะขึ้นมาเป็น
กษัตริย์พระองค์ใหม่ของอาณาจักรที่จะกอบกู้กลับคืนมา ชุมนุมทั้ง 5 ที่ก่อตั้งขึ้นมานั้น
ได้แก่ ชุมนุมเจ้าพระฝาง และ ชุมนุมเจ้าพระยาพิชัยโลก ทางภาคเหนือ ชุมนุมเจ้าพระยา
นครศรีธรรมราช ทางภาคใต้ ชุมนุมกรมหมื่นเทพพิพิธ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ
ชุมนุมพระยาวชิรปราการหรือพระยาตากสิน ทางแถบหัวเมืองชายทะเลตะวันออกเฉียง ใน
บรรดาหัวหน้าชุมนุมต่าง ๆ เหล่านี้ เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว พระยาตากสินดูเหมือนจะมี
ฐานะต่อยกกว่าคน

อื่น ๆ แต่ชุมนุมของพระองค์ก็มีข้อเด่นตรงที่เป็นชุมนุมเดียวที่รวบรวมขุนนางส่วนกลางที่
มากด้วยประสบการณ์ทางการเมืองการปกครอง และมีเครือข่ายโยงใยที่กว้างขวางไว้เป็น
สมัครพรรคพวกมากที่สุด ขณะที่ชุมนุมอื่น ๆ ส่วนใหญ่เป็นขุนนางในท้องถิ่น

ภาพที่ 1.16 แผนที่ชุมนุมการเมืองต่าง ๆ ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่ออยุธยา-ธนบุรี (พ.ศ. 2310-
2313)

ที่มา สารานุกรมกรุงธนบุรี พ.ศ. 2543 หน้า 69

ด้วยความสามารถของพระยาตากสินและการสนับสนุนของขุนนาง
ส่วนกลาง ทำให้สามารถ ขับไล่พม่ายึดกรุงศรีอยุธยากลับคืนมา กอบกู้เอกราชได้ในต้น
เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2310 การยึดได้กรุงศรีอยุธยากลับคืนมาจากพม่าทำให้พระยาตาก
สินมีความชอบธรรมที่จะสถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์พระองค์ใหม่ของคนไทย ขณะนั้น
ชุมนุมต่าง ๆ ยังตั้งตนเป็นอิสระอยู่ หลังจากขึ้นครองราชย์แล้ว (มีพระราชพิธีในวันที่ 28

ศักราช พ.ศ. 2310) พระองค์ทรงย้ายราชธานีมาอยู่ที่กรุงธนบุรี สมัยธนบุรีในประวัติศาสตร์ไทยจึงเริ่มต้นขึ้น

การสถาปนากรุงธนบุรีขึ้นเป็นราชธานีแห่งใหม่มิได้หมายความว่าทุกสิ่งทุกอย่างเสร็จสิ้นลง

ตัวแล้ว ในทางตรงข้าม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชต้องทรงรับพระราชภาระหนักและเร่งด่วนในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความมั่นคงปลอดภัย ความอยู่ดีกินดี และการฟื้นฟูบ้านเมืองทุก ๆ ด้านให้คืนสู่สภาพเดิมโดยเร็ว ตามรูปแบบของอาณาจักรอยุธยาที่เคยเป็นศูนย์กลางของโลกคนไทยอยู่นานถึง 417 ปี

ด้วยเหตุนี้ สมัยธนบุรีจึงเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างการแตกสลายของอาณาจักรอยุธยาและการฟื้นฟูสร้างบูรณภาพของอาณาจักรขึ้นมาใหม่ การฟื้นฟูวางรากฐานได้สานต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตลอดระยะเวลา 15 ปีของสมัยธนบุรี (พ.ศ. 2310-2325) แม้เพียงช่วงสั้น ๆ แต่ก็มีความสำคัญยิ่งเป็นสมัยแห่งการรวมสรรพกำลังดำเนินการเรื่องต่าง ๆ หลายด้าน ตั้งแต่การปราบปรามชุมนุมต่าง ๆ ระหว่าง พ.ศ. 2311-2313 เพื่อรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การทำสงครามป้องกันอาณาจักร (สงครามกับพม่า) การขยายอาณาเขตให้กว้างขวาง (สงครามกับลาว เขมร) การรื้อฟื้นเจริญสัมพันธไมตรี

กับจีน เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการรับรองจากจีนซึ่งเป็นมหาอำนาจในโลกตะวันออกขณะนั้น

การจัดระบบการปกครอง การฟื้นฟูเศรษฐกิจ ศาสนา ศิลปะ วรรณคดี และวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ

ตลอดระยะเวลา 15 ปีของสมัยธนบุรีเป็นช่วงที่ทำสงครามมาตลอดด้วยจุดมุ่งหมายต่าง ๆ หลายประการดังที่ได้กล่าวมาแล้ว สภาพที่ต้องตรากตรำทำสงครามหลายครั้ง และความพยายามที่จะสร้างบ้านเมืองให้มั่นคงเหมือนสมัยอยุธยา ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระราชกิจมากมายหนักหน่วงยิ่ง จนทำให้ทรงปฏิบัติพระองค์ผิดปกติไปในปลายรัชกาล เป็นเหตุให้ขุนนางแตกแยก เกิดความวุ่นวายจลาจลและการกบฏขึ้นที่กรุงธนบุรี

สภาพดังกล่าวย่อมบั่นทอนเสถียรภาพของบ้านเมือง และเสี่ยงต่อการถูกพม่าโจมตี ด้วยเหตุนี้ บรรดาขุนนางและราษฎรจึงได้อัญเชิญสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ และสำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ป้อมวิไชยประสิทธิ์ทางท้ายกรุงธนบุรี การให้สำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้ทรงกอบกู้เอกราชของไทยนั้นเป็นไปตามราชประเพณีโบราณและเพื่อรักษาความมั่นคงทางการเมืองของไทยในขณะนั้น

หลังการขึ้นครองราชย์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรีทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยามาสร้างใหม่ยังฝั่งตรงข้ามหรือฝั่งตะวันออกเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2325 ราชธานีใหม่ที่สร้างขึ้นนี้มีนามว่า "กรุงเทพฯ" สมัยรัตนโกสินทร์จึงเริ่มต้นขึ้นในประวัติศาสตร์ไทย และได้ดำรงคงอยู่จาก พ.ศ. 2325 สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

กิจกรรม 1.4.2

1. การดำเนินการจัดระบบการปกครอง ฟื้นฟูเศรษฐกิจ ศาสนา ศิลปะ วรรณคดี และเรื่องอื่น ๆ อีกหลายด้านในสมัยธนบุรีนั้นก็ด้วยความมุ่งหมายให้เกิดสิ่งใดขึ้นในอาณาจักร

2. ข้อใดแสดงให้เห็นถึงการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสมัยธนบุรี

- 2.1 การปราบชุมนุมต่าง ๆ
- 2.2 การทำสงครามกับพม่า
- 2.3 การทำสงครามกับลาว
- 2.4 การทำสงครามกับเขมร

(โปรดเขียนคำตอบในคู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.4 เรื่องที่ 1.4.2 กิจกรรมที่ 1.4.2)

เรื่องที่ 1.4.3 สมัยรัตนโกสินทร์

กรุงเทพมหานครนี้	นามระบิล
อมรัตนโกสินทร์	ต่อสร้อย
ย้ายจากปากแผ่นดิน	ตะวันตก
ผาดผุดดุจดั่งย้อย	หยาดฟ้ามาดิน
ฯลฯ	

(น.ม.ส. สามกรุง หน้า

170)

ภาพที่ 1.17 พระบรมมหาราชวัง

สมัยรัตนโกสินทร์เริ่มเบิกฟ้าในประวัติศาสตร์ไทยเมื่อ พ.ศ. 2325 และได้พัฒนาต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน ได้ผ่านประสบการณ์ทั้งความสำเร็จอันงดงาม ปัญหาและวิกฤติการณ์ ช่วง 69 ปีของสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นระหว่าง พ.ศ. 2325-2394 หรือสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 นั้น เป็น สมัยแห่งการฟื้นฟูวางรากฐานอาณาจักรให้มั่นคงในทุก ๆ ด้าน โดยรวมแล้วกล่าวได้ว่า การก่อสร้างพัฒนาประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย การเมืองและสังคมมีเสถียรภาพ ส่วนเศรษฐกิจก็ก้าวหน้ารุ่งเรือง ผลสำเร็จของการฟื้นฟูพัฒนาทำให้อาณาจักรรัตนโกสินทร์มีเกียรติภูมิและบทบาทสำคัญในสังคมระหว่างอาณาจักรต่าง ๆ

ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปช่วงพุทธศตวรรษที่ 24

นอกจากนั้นความสำเร็จของการผูกพันหัวเมืองเหนือหรือล้านนาไว้กับกรุงเทพฯ เป็นปัจจัยพื้นฐานประการหนึ่งที่ช่วยเกื้อหนุนการรวมประเทศสร้างรัฐประชาชาติไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 ส่วนการเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดการก่อตัวของเศรษฐกิจแบบตลาด "เพื่อค้าเพื่อขาย" ในภาคกลางและหัวเมืองชายทะเลตะวันออก ในโครงสร้างเศรษฐกิจรวมของอาณาจักรที่มีลักษณะพอเพียงเลี้ยงตนเองนั้น ได้เป็นฐานสำคัญให้แก่การเข้าสู่ระบบทุนนิยมในสมัยรัชกาลที่ 4 รวมทั้งได้ส่งผลต่อเนื่องให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย ตั้งแต่การเริ่มเกิด ค่านิยมเรื่องทรัพย์สินเงินทอง การตื่นตัวใฝ่หาความรู้ และ การมีโลกทัศน์ที่เน้นความมีเหตุผลมากกว่าสมัยก่อน ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นพื้นฐานเกื้อหนุนการเริ่มปรับตัวเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ในรัชกาลที่ 4 ซึ่งได้พัฒนาต่อเนื่องมาอีกมากมาย

ความสำเร็จของการฟื้นฟูบ้านเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจึงเป็นเสมือนหนึ่งการเตรียมตัวโดยมิได้คาดฝันให้แก่การเผชิญภัยจักรวรรดินิยมในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ต่อเนื่องมาอีกหลายรัชกาล ช่วยเอื้อ

ให้การพัฒนาเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสมัยใหม่และการสร้างรัฐประชาชาติหรือรัฐชาติไทย ดำเนินไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ

นับตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 3 ไทยเริ่มเผชิญกับการแผ่อำนาจของ จักรวรรดินิยมตะวันตก ที่ดำเนินนโยบายแสวงหาอาณานิคมและเขตอิทธิพลในทวีปต่าง ๆ เพื่อเป็นแหล่งวัตถุดิบ แรงงาน และตลาดระบาย

สินค้าของตน ผู้นำไทยตระหนักดีว่า การดำเนินการด้วยวิธีการทูตที่สอดคล้องกับ สถานการณ์นั้นยังไม่เพียงพอ เพราะวิธีการบริหารประเทศ รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี ต่าง ๆ ที่เคยปฏิบัติกันมาช้านานนั้นมีหลายประการที่ทันสมัย ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะเอื้ออำนวยให้เผชิญภัยจักรวรรดินิยมและสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าแก่ บ้านเมืองได้ การปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยจึงเริ่มต้นขึ้นในรัชกาลที่ 4 ดำเนินการ มากยิ่งในรัชกาลที่ 5 และสานผลต่าง ๆ สืบต่อมาไม่ขาดสาย

การปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งค่านิยมของสังคมในทุก ๆ ด้าน ตั้งแต่วิธีการ บริหารปกครอง การคลัง การภาษีอากร

การควบคุมกำลังคน การจัดการทหาร การศึกษา ศาสนา ระบบกฎหมายและการศาล ระบบเศรษฐกิจ

การค้า ตลอดจนจนถึงอาหารการกิน ความเป็นอยู่ สถาปัตยกรรม มารยาท การแต่งกาย และ การพักผ่อน

หย่อนใจ ทั้งนี้การปรับปรุงต่าง ๆ มักดำเนินไปตามแบบแผนอารยธรรมตะวันตก เพื่อให้เป็น ที่ยอมรับของ

ชาติมหาอำนาจในขณะนั้น ที่ถือว่าอารยธรรมตะวันตกเป็นแม่แบบแห่งความเจริญก้าวหน้า ในระยะแรกของการปรับปรุงบ้านเมือง รัฐบาลได้รวบรวมอำนาจเข้าสู่ ศูนย์กลางภายใต้สถาบันพระมหากษัตริย์ เพื่อให้มีอำนาจเด็ดขาดในการสั่งการบังคับบัญชาการปฏิรูปบ้านเมือง มีเงินทุนเพียงพอ และสามารถสร้างสรรค์บุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถมาช่วยดำเนินการต่าง ๆ ได้ สถาบันพระมหากษัตริย์จึงมีอำนาจสูงสุดตั้งแต่ กลางรัชกาลที่ 5 เรื่อยมาจนถึงรัชกาลที่ 6

อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปบ้านเมืองตามแบบตะวันตกโดยเฉพาะ การศึกษานั้น ได้นำอุดมการณ์ระบอบประชาธิปไตยที่เป็นรากฐานความเจริญก้าวหน้าของ ชาติตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ในสังคมไทยด้วย เริ่มในหมู่ชนชั้นนาก่อนในสมัยรัชกาลที่ 5 แล้วขยายสู่ปัญญาชนสามัญชนมากขึ้นในรัชกาลที่ 6 และรัชกาล

ที่ 7 เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เข้าสู่ ระบอบประชาธิปไตยใน พ.ศ. 2475

การปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยนั้นมีข้อนำสังเกต 3 ประการดังนี้ ประการแรก รัฐบาลไม่ว่าในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือระบอบ ประชาธิปไตยต่างมีนโยบายที่ให้ความสำคัญกับการรักษาเอกราชและความมั่นคง ภายในประเทศเป็นหลัก ดังจะเห็นได้ว่า รัฐบาลจัดสรรงบประมาณการรักษาความสงบและ ความมั่นคงภายในมากกว่าด้านอื่น ๆ แม้แต่งบประมาณด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและ การศึกษา

ประการที่สอง รัฐบาลในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์มักพยายามผสมผสาน วิธีการตะวันตกให้

เข้ากับขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยเท่าที่จะทำได้ ให้มีแนวทางที่ทันสมัย หรือ modernization เช่น

การศึกษา แม้จะเปลี่ยนหลักสูตรการศึกษาให้เน้นวิชาการต่าง ๆ ตามแบบตะวันตก แต่ รัฐบาลก็ยังคงให้ตั้งโรงเรียนอยู่ในวัด อันเป็นแหล่งให้การศึกษามหาจาริตของไทย

เพื่อให้พระสงฆ์ยังคงมีส่วนในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยาแก่เด็กนักเรียนต่อไป ขณะที่ รัฐบาลสมัยประชาธิปไตย โดยเฉพาะในสมัยที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็น นายกรัฐมนตรีมีแนวโน้มการปฏิรูปบ้านเมืองโดยลอกเลียนวิธีการแบบอย่างของมหาอำนาจ ตะวันตกบางประเทศ หรือ westernization มาปฏิบัติใช้ในสังคมไทย เช่น การแต่งกายแบบ ตะวันตกที่เรียกกันเฉพาะในประเทศไทยว่า "แบบสากล" การตั้งยุวชนทหารในโรงเรียน และมหาวิทยาลัย

รวมทั้งการเผยแพร่ลัทธิเชื่อดูน่า เป็นต้น

ประการสุดท้าย รัฐบาลตั้งแต่รัชกาลที่ 5 จนถึงรัฐบาลประชาธิปไตย ต่างประสบความสำเร็จใน การสร้างชาติไทย ด้วยการปฏิรูปการปกครอง การศึกษา และการส่งเสริมลัทธิชาตินิยม ทำให้ ประชาชนในดินแดนประเทศไทย ซึ่งบางส่วนเคยเป็นเขตประเทศราชหรือเชื้อชาติต่าง ๆ มีความรู้สึกเป็น

อันหนึ่งอันเดียวกันทางภาษา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม รวมทั้งมีความรู้สึกภาคภูมิใจที่เป็นสมาชิกของ

ผืนแผ่นดินนี้ และมีความจงรักภักดีต่อประเทศไทยที่ก่อเกิดขึ้น

การปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยซึ่งเริ่มต้นเมื่อราวรัชกาลที่ 4 ได้ ส่งผลให้สังคมจารีตของไทยค่อย ๆ เสื่อมสลายไป และเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ความเป็น สังคมสมัยใหม่ ที่ได้รับอิทธิพลอารยธรรมตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมไทยเดิม การ เปลี่ยนแปลงเริ่มในภาคกลางก่อน แล้วกระจายสู่ภาคอื่น ๆ ของประเทศ จากเมืองแม่ไปสู่ ชนบท การปฏิรูปให้เป็นสมัยใหม่นี้ได้ครอบคลุมวิถีชีวิตแทบทุกด้านของ ชาวไทย ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งช่วยวางรากฐานให้สังคมไทยพร้อมที่จะ รับการพัฒนาและการขยายตัวทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในสมัย การพัฒนาประเทศตาม แผนพัฒนาฉบับต่าง ๆ ด้วย

ในต้นพุทธศตวรรษที่ 26 รัฐบาลไทยเริ่มมีนโยบายที่จะพัฒนา ประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แต่ก็ยังคงให้ความสำคัญต่อเอกราช และความมั่นคงของชาติดังเช่นที่ผ่านมา แผนพัฒนาฯ ฉบับแรกเริ่มใช้ระหว่าง พ.ศ. 2504-2509 หลังจากนั้นก็มีแผนพัฒนาฯ ฉบับต่าง ๆ ต่อเนื่องกัน มาตลอด และเริ่มแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ใน พ.ศ. 2545 แผนพัฒนาฯ แต่ละฉบับกำหนด ช่วงระยะเวลาดำเนินการไว้ 5 ปี ยกเว้นแผนฉบับแรกทีนาน 6 ปี

การพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยเฉพาะ ด้านอุตสาหกรรมและภาคบริการนี้ ก่อให้เกิดผลกระทบหลายประการต่อสังคมไทย ในที่นี้ จะขอกกล่าวถึงผลกระทบที่น่าสนใจ 3 ประการดังนี้

1. การพัฒนาเศรษฐกิจระหว่าง พ.ศ. 2504-2514 นั้นมุ่งเน้นการ ขยายตัวทางเศรษฐกิจ จึงเกิดปัญหาการกระจายรายได้ไม่เป็นธรรม การพัฒนาที่ไม่เท่า เทียมกันระหว่างด้านอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมเมืองและชนบท เจ้าของทุนและเจ้าของ แรงงาน แม้ว่ารัฐบาลหลังจากนั้นเป็นต้นมาจะพยายามแก้ไขปัญหา เริ่มสนใจเรื่องการ กระจายรายได้ และขยายบริการทางสังคมออกไปให้ทั่วถึงพื้นที่ต่าง ๆ มากขึ้น แต่ความ เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจก็ยังไม่ได้ส่งผลถึงคนส่วนใหญ่ของประเทศเท่าที่ควร มีการรวบ อำนาจและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจกระจุกอยู่ในกลุ่มนักธุรกิจจำนวนหนึ่งที่เป็นเพียงคน ส่วนน้อย มีปัญหาเรื่องความยากจนและความไม่เป็นธรรมด้านการกระจายรายได้แผ่ทั่วไป ในสังคมไทย นอกจากนั้น ยังมีปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมและเป็นพิษในเขตเมือง และชนบทเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งย่อมจะมีผลต่อเนื่องถึงคุณภาพชีวิตของประชาชนใน ปัจจุบันและอนาคตด้วย

2. การเลื่อนฐานะทางสังคมคล่องตัวขึ้น โดยอาศัยการศึกษาและความมั่งคั่ง อันที่จริงแล้ว การศึกษาและความมั่งคั่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อโอกาสในการเลื่อนฐานะทางสังคมของคนไทยมาตั้งแต่สมัย

รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา เมื่อการคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการให้ความสำคัญกับคุณวุฒิมากกว่าชาติวุฒิ

อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมการเลื่อนฐานะทางสังคมด้วยการศึกษาและความมั่งคั่งจะปรากฏเห็นชัดมากขึ้นในสมัยนี้ โดยเฉพาะความมั่งคั่งได้กลายเป็นมาตรฐานสำคัญมากในการวัดฐานะทางสังคมของบุคคล อาชีพที่ทำรายได้มากแก่ผู้ประกอบการจะได้รับความนิยมยิ่งด้วยเหตุนี้ อาชีพธุรกิจ การค้า จึงกลายเป็นที่นิยมของคนหนุ่มสาวมากกว่าอาชีพข้าราชการที่ปัจจุบันให้ผลตอบแทนต่ำกว่าด้านธุรกิจมาก คำพังเพยที่ว่า สิบพ่อค้าไม่เท่าพระยาเลี้ยง เป็นสิ่งที่ดูจะล้าสมัยไปเสียแล้ว

3. การขยายตัวของภาคธุรกิจ ในสมัยพัฒนานี้ทำให้โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป ในสมัยก่อนพ่อค่านักธุรกิจซึ่งส่วนมากเป็นนายทุนต่างชาติต้องพึ่งพาสวามิภักดิ์เจ้านายข้าราชการผู้มีอำนาจทางการเมืองการปกครอง เพื่อแลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์ทางการเมืองการค้า แต่จาก พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา นักธุรกิจที่มั่งคั่งได้เริ่มเข้ามามีอำนาจและบทบาททางการเมืองโดยตรงมากยิ่งขึ้นโดยผ่านระบบรัฐสภา และเพิ่มบทบาทมากขึ้น ๆ ตามสภาพการณ์แวดล้อม ได้มีส่วนในการกำหนดนโยบายระดับชาติที่จะเอื้ออำนวยต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของกลุ่มตน และอาจมีผลต่อการรวมอำนาจทางเศรษฐกิจเฉพาะกลุ่มได้ แต่ในขณะเดียวกัน กลุ่มนักธุรกิจที่เข้ามามีอำนาจและบทบาททางการเมืองนี้ก็เป็กลุ่มพลังหนึ่งในการคานอำนาจกับกลุ่มข้าราชการทหารและพลเรือนที่ได้

ควบคุมอำนาจทางการเมืองมาตั้งแต่สมัยเริ่มต้นประชาธิปไตยที่ต่อเนื่องกันมาบนเส้นทางคดเคี้ยวแห่งการพัฒนาไปสู่ผลสัมฤทธิ์

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฉบับต่าง ๆ ในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา ได้สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ ความสะดวกสบาย และการมีอายุที่ยืนยาวขึ้นในหมู่ประชาชนโดยรวม แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมหลายประการ จนนำไปสู่วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งสำคัญใน พ.ศ. 2540 และส่งผลต่อเนื่องให้เกิดปัญหาอเนกอนันต์ทางสังคมด้วย

ปัจจุบันสังคมไทยเปิดกว้างยิ่งขึ้นตามกระแสโลกาภิวัตน์ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประชาคมระหว่างประเทศมากขึ้นกว่าในสมัยที่ผ่านมา ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคมโลก ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ย่อมส่งผลกระทบต่ออันกว้างไกลต่อสังคมไทยด้วยความรวดเร็วที่มากขึ้น กล่าวได้ว่า สังคมไทยปัจจุบันกำลังอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญยิ่งอีกครั้งหนึ่งในการแสวงหาแนวทางพัฒนาที่เหมาะสม และเพิ่มศักยภาพในการปรับตัวให้รับกันได้กับความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายที่เกิดขึ้นทั้งภายในประเทศและในสังคมโลก รวมทั้งให้ความมุ่งหวังที่จะพัฒนาประชาธิปไตยตามแนวทางรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 บรรลุสู่ฝั่งฝัน

กิจกรรม 1.4.3

ให้นักศึกษาพิจารณาว่าข้อใดถูกและข้อใดผิด

1. วัฒนธรรมรัตนโกสินทร์ตอนต้นเน้นความมีเหตุผลมากกว่าสมัยอยุธยา

2. การฟื้นฟูบ้านเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นประสบผลสัมฤทธิ์ที่ห่างจากเป้าหมาย
3. รัฐบาลสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ใช้วิธีการปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยในแนวตะวันตก หรือ westernization
4. ผลสำคัญยิ่งของการปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย คือ การเกิดชาติหรือรัฐประชาชาติไทย
5. การเลื่อนฐานะทางสังคมตั้งแต่การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฉบับต่าง ๆ มิได้คล่องตัวขึ้นเท่าใดเลย
6. ภาวะวิกฤติของการพัฒนาที่แตกกระเบิดใน พ.ศ. 2540 เกิดจากยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศแบบไม่สมดุล

(โปรดเขียนคำตอบในคู่มือการศึกษา หน่วยที่ 1 ตอนที่ 1.4 เรื่องที่ 1.4.3 กิจกรรมที่ 1.4.3)

สรุป

ในที่สุด ยานแห่งกาลเวลาก็พาเราเจาะอดีตอันไกลลิบแสน ๆ ปีในดินแดนประเทศไทยมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2545) ประมวลสาระที่น่าเสนอกว้าง ๆ กระฉ่างชัดในหน่วยการสอนนี้เชื่อมโยงให้เห็นข้อพินิจที่น่าสนใจดังนี้

1. ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-13 เป็นต้นมาเริ่มปรากฏร่องรอยหลักฐานเกี่ยวกับแว่นแคว้นของคนไทยในดินแดนประเทศไทย แล้วกระจายไปทั่วทุกภาคในกระแสแห่งกาลเวลา จนสามารถสานผลมาเป็นอาณาจักรในสมัยอยุธยา แล้วบรรลุผลเป็นรัฐประชาชาติไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นขวานทองที่เราได้เห็น

ในปัจจุบัน เป็น "ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย เป็นประชารัฐ" ที่จักเคลื่อนไปสู่ผลงามแห่งการพัฒนา ก็ด้วยความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจของคนในชาติ (ในสมัยอยุธยายังมีได้ผนวกล้านนาและอีสานเข้ามาอยู่ในอาณาจักรอย่างแนบแน่น มาบรรลุผลในสมัยรัตนโกสินทร์ แล้วเป็นรัฐชาติไทยในสมัยรัชกาลที่ 5)

2. มิติทางประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ดำรงคงคู่มากับพัฒนาการของแต่ละสังคม เพียงแต่ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์แวดล้อม ดังจะเห็นได้จากสาระที่แทรกตลอดมาในหน่วยการสอนนี้ เช่น พื้นที่ภาคกลางมีสภาพภูมิศาสตร์ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก มีทำเลที่เอื้อต่อการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ ศักยภาพทางเศรษฐกิจช่วยเกื้อหนุนพลังอำนาจทางการเมือง จนเป็น

แกนกลางในการรวมกันเป็นอาณาจักร เมื่อเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนมาเป็นระบบทุนนิยม ภาคกลางก็เข้าสู่เศรษฐกิจเงินตราก่อนภาคอื่น ๆ ในกรณีของการเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ก็เช่นกัน และด้วยการเปิดกว้างในด้านทำเลที่ตั้งต่อกันติดต่อกับต่างประเทศ ทำให้ภาษาไทยในภาคกลางมีคำยืมจากภาษาต่างประเทศหลายภาษา และเปลี่ยนแปลงมากกว่าภาษาไทยถิ่นในภาคอื่น ๆ

หากเราย้อนมาพินิจ เชียงใหม่ นครศรีธรรมราช หัวเมืองชายทะเล ตะวันออก และเมืองสำคัญอื่น ๆ เราก็จะเห็นเช่นกัน ความสำคัญและบทบาทของเมืองเหล่านี้ปรับเปลี่ยนตามสภาพการณ์แวดล้อมในมิติทางประวัติศาสตร์ที่ขับเคลื่อนไปกับกาลเวลา

หรือในแง่ภูมิศาสตร์ที่เราอยู่กึ่งกลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นชุมทางการค้าในเครือข่ายการค้าภูมิภาคในสมัยโบราณ ต่อเนื่องมาเป็นศูนย์กลางการบินในภูมิภาค (สนามบินดอนเมือง) ดำรงความสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์ การทหารและการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปัจจุบัน

ขอจบหน่วยการสอนนี้ด้วยพระราชนิพนธ์กลอนดอกสร้อย "แผ่นดิน" ของสมเด็จพระเทพรัตน-ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชนิพนธ์ใน พ.ศ. 2513 เมื่อพระชนมายุ 15 พรรษา

	แผ่นดิน	ในแถบถิ่นนี้ไซ้
กว้างหนักหนา	แลดูไกลสุดลูกหูลูกตา	ล้วนไร่นาเขียวขจี
พงพีไพร	เหมือนมารดาเลี้ยงบุตรให้สุขศรี	แผ่นดินนี้แหละข้า
อาศัย	ข้าตั้งจิตสนองเขตประเทศไทย	รักษาให้ยั่งยืนคู่ฟ้า
เอ๋ย		

(22

กันยายน 2513)

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร อักษรานุกรมประวัติศาสตร์ไทย อักษร ค. กรุงเทพฯ กรมศิลปากร 2529

กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ และคณะ รายงานการวิจัยสนองพระราชประสงค์เรื่อง

นครศรีธรรมราช กรุงเทพฯ สภามหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ 2540

คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 กรุงเทพฯ สำนักนายกรัฐมนตรี 2521

ถ้วนลีเซิง พลิกตันตระกูลไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ พิราบ ม.ป.ป.

นภพร เรื่องสกุล "หน่วยที่ 12 การขยายตัวทางเศรษฐกิจตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน"

เอกสารการสอนชุดวิชาประวัติศาสตร์ไทย (10201) นนทบุรี สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2532

ประเสริฐ ณ นคร "ประวัติศาสตร์สุโขทัยจากจารึก" งานจารึกและประวัติศาสตร์ของ

ประเสริฐ ณ นคร

นครปฐม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน 2534

"ยวน" งานจารึกและประวัติศาสตร์ของ ประเสริฐ ณ นคร นครปฐม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน 2534

พระราชวรวงษ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, สามกรุง กรุงเทพฯ ศิลปาบรรณาคาร 2514

พลับพลึง มุลศิลป์ "หน่วยที่ 12 ประวัติศาสตร์ไทย (2)" เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมศึกษา 2 (22232)

นนทบุรี : สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2529
พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ "ตอนที่ 3.2 การก่อตัวของบ้านเมืองในดินแดนประเทศไทย"
เอกสารการสอนชุดวิชา

ประวัติศาสตร์ไทย (10201) นนทบุรี สาขาวิชาศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2532

"หน่วยที่ 4 พัฒนาการของแวนแคว้นในดินแดนประเทศไทย" เอกสารการสอนชุดวิชา

ประวัติศาสตร์ไทย (10201) นนทบุรี สาขาวิชาศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2532

มานิต วัลลิโภดม "โคตรบูร" ประวัติศาสตร์และโบราณคดีภาคอีสาน มหาสารคาม
วิทยาลัยครูมหาสารคาม 2521

มูลนิธิอนุรักษ์โบราณสถานในพระราชวังเดิม สารานุกรมกรุงเทพฯ กรุงเทพฯ มูลนิธิอนุรักษ์
โบราณสถาน ในพระราชวังเดิม 2543

ศรีศักร วัลลิโภดม กรุงศรีอยุธยาของเรา กรุงเทพฯ ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด 2527
สยามประเทศ กรุงเทพฯ มติชน 2534

แฉ่งอารยธรรมอีสาน พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ มติชน 2538

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล "หน่วยที่ 6 อาณาจักรอยุธยา" เอกสารการสอนชุดวิชา
ประวัติศาสตร์ไทย (10201) นนทบุรี สาขาวิชาศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2532

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ "ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับพื้นฐานอารยธรรม" วิชาพื้นฐาน
อารยธรรมไทย (HI 2001) โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เอกสารอัดสำเนา 15
กันยายน 2537

"พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของไทยก่อนสมัยสุโขทัย" วิชาประวัติศาสตร์ไทย
(HI 6002)

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เอกสารอัดสำเนา 11 กันยายน 2535

"ภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์" วิชาประวัติศาสตร์ไทย (HI 6002)

โรงเรียนนายร้อย

พระจุลจอมเกล้า เอกสารอัดสำเนา 11 กันยายน 2535

"ภูมิศาสตร์กับวิถีชีวิตไทย" ปาฐกถา 12 กันยายน 2543 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิริน

ธร

(องค์การมหาชน) เอกสารอัดสำเนา

"วัฒนธรรมไทยในกระแสวัฒนธรรมโลก" วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช ปีที่ 14 ฉบับ

ที่ 2

พฤษภาคม-สิงหาคม 2544

สมาลี บำรุงสุข "หน่วยที่ 8 การเผชิญกับจักรวรรดินิยมและการปรับปรุงบ้านเมือง"
เอกสารการสอน

ชุดวิชาประวัติศาสตร์ไทย (10201) นนทบุรี สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย
สุโขทัย

ธรรมาธิราช 2532

หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000 กรุงเทพฯ
คณะกรรมการ

ชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี 2522
ห้วงเว่ยหมิน ชื่อสถานที่ในเอกสารจีนโบราณที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย กรุงเทพฯ โอ
เดียนส์โตร์ 2535

* หน่วยการสอนที่ 1 ในชุดวิชาไทยศึกษา ใช้แนวคิดของนักวิชาการกลุ่มที่เห็นว่า
สภาพความเป็นราช-

อาณาจักรที่แท้จริงในประวัติศาสตร์ไทยเกิดขึ้นในสมัยอยุธยา

* เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปประกอบด้วย พม่า ไทย ลาว เขมร เวียดนาม และ
มาเลเซีย ส่วนที่เป็นคาบสมุทรลพบุรี ส่วนบรูไน สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ชาราวัก
และซาบาวห์ (เป็นของมาเลเซีย) อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทะเล

* คำว่า ยวนเป็นคำที่ใช้สมัยก่อนใช้เรียกชาวไทยในล้านนา ใช้ว่า ไทยยวน ก็มี

* ชื่อเมืองตามพรลิงค์ปรากฏร่องรอยในคัมภีร์ภาษาบาลีของอินเดียเขียนขึ้นเมื่อราวพุทธ
ศตวรรษที่ 7-8

แต่การขยายเป็นแคว้นคงจะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13

* โอยทาน = ให้ทาน หลวัก = รุ้หลัก จลาด เหยียบแหลม หลักแหลม ปัญญาแหลม ลูก
แต่ = ออกจาก

* คำแปล กรุงศรีอยุธยาตามล้าเลื่องลือยิ่งเมืองฟ้าลอยมาอยู่ ณ พื้นแผ่นดินกระมัง ทั้งนี้ก็
ด้วยการก่อเกิดของพระราชอำนาจจากบุญแต่ปางก่อนที่ทรงสั่งสมไว้ พระเจดีย์งามดั่ง
ปราสาทของพระอินทร์ (ปราสาทไพชยนต์) ภายในปิดทองงามอร่าม ภายนอกก็แล้วไป
ด้วยทองเช่นกัน (คำว่า โสม มีหลายความหมาย ในโคลงบทนี้แปลว่า ทอง)

กรุงศรีอยุธยา ราชธานีของอาณาจักรอยุธยาเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งใน
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยจารีต ได้รับการกล่าวขวัญถึงในข้อเขียนหรือบันทึกของ
ชาวต่างชาติหลายชาติ เป็นเมืองที่มีพลวัตยิ่ง ด้วยบทบาทหน้าที่หลากหลาย (เมืองท่า
ศูนย์กลางการปกครอง วัฒนธรรม) ที่เคลื่อนไปกับกาลเวลาในประวัติศาสตร์ไทยก่อน
สมัยใหม่

** เป็นแนวคิดหนึ่งเกี่ยวกับการก่อเกิดอาณาจักรอยุธยา ยังมีแนวคิด
อื่นอีกหลายแนวคิดเรื่องพระเจ้าอู่ทองทรงครองเมืองโตอยู่ ก่อนที่จะทรงก่อตั้งอาณาจักร
อยุธยาใน พ.ศ. 1893

16

21

ไทยศึกษา 1 : TEXT_02/21 ม